

TARTU RIIGLIK ÜLIKOOL

NSV LIIDU AJALOO KATEEDER

Kultuurielu Tallinnas
sõja järgsel perioodil.

DIPLOMITÖÖ

Koostaja: E. Kaarde

Juhendaja: ajaloo teaduste kandidaat
M. Lõhmus

TRÜ NSVL ajal. kat.
nr. 1419.

TARTU

1958

S I S S E J U H A T U S

Nõukogude võimu taaskehtestamisega Eestis ja Eesti astumisega Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liitu algas Eesti kultuurielus täiesti uus periood. Algas sotsialistliku kultuuri loomine, mille katkestas ajutiselt sõja puhkemine 1941.a. Kuid nõukogude tagalas jätkus suur töö eesti sotsialistliku kultuuri arendamisel. NLKP Keskkomitee ja Nõukogude valitsus avaldasid igakülgset hoolitsust eesti kultuuritegelaste suhtes. Sõja-aastail oli eesti kultuuritegelastel võimalus tunda õppida vennasvabariikide kultuurisaavutusi.

Eriti hoogsaks muutus kultuuriline ülesehitustöö Eesti NSV-s sõjajärgseil aastail. Eesti kultuuri arenemist sõjajärgseil aastail iseloomustab tema rikastumine sotsialistlike ideedega ning tema muutumine rahvalikumaks. Esimestel sõjajärgsetel aastatel baseerus kultuuriline ülesehitustöö Eesti NSV-s sotsialismi ülesehitamisele, järgnevatel aastatel aga juba väljakujunenud ja järjest tugevnevale sotsialistlikule ühiskonnale.

Kuid sotsialistliku kultuuri arenemine Eesti NSV-s ei toimunud ilma vastuoludeta ja raskusteta. Eesti kultuuris esines veel apoliitilisust, kodanlik-natsionalistliku ideoloogia ning formalismi mõju.

Kommunistlik partei, kes juhtis kogu kultuurilist ülesehitustööd, aitas kultuuri alal töötajaid marksistlik-lenin-

liku teooria omandamisel ja vigadest vabanemisel. Nõukoguliku kultuuri arenemist Eesti NSV-s suunasid ÜK(b)P Keskkomitee otsused ideoloogilistes küsimustes.

Nõukogude Liidu Kommunistlik Partei hoolitseb kõigi NSV Liidu rahvaste rahvusliku kultuuri arendamise eest. Kõrvuti majandusliku ülesehitustöö ülesannetega on rahvajanduse taastamise ja arendamise viie aasta plaanides fikseeritud ka kultuurilise ülesehitustöö ülesanded.

Kommunistliku partei juhtiv osa eesti nõukoguliku kultuuri arendamisel ning vabariigi sotsialistliku ümberkujundamise kiire protsess avasid eesti kultuuri arenemisele avarad võimalused. Lähtudes marksismi-leninismi teooria alustest ning omandades sotsialistliku sisu, ei kaotanud eesti nõukogulik kultuur oma rahvuslikke jooni.

Teisel sõjajärgsel viisaastakul, olles jõudnud sotsialistliku ühiskonna ülesehitamise lõpuleviimise ja sotsialismilt kommunismile järkjärgulise ülemineku perioodi, saavutas eesti rahvas paralleelselt edusammudega majanduslikus ülesehitustöös suuri edusamme ka kultuurilises ülesehitustöös.

"Kommunism eeldab mitte ainult materiaalsete hüvede küllust, vaid ka vaimse kultuuri kõrget taset. Uue ühiskonna ülesehitamise kogemused kinnitavad seda, et kommunismile edasilikumise tempo on tihedas seoses sellega, kuidas me arendame sotsialistlikku kultuuri."¹

---

¹ J.Käbin, Võitlus sotsialistliku kultuuri arengu eest.

"Eesti Kommunist", 1955, nr.2, lk.17.

Käesoleva diplomitöö eesmärgiks oli anda ülevaade Tallinna kultuurielust sõjajärgsel perioodil. Kuna Tallinn on vabariigi kultuurielu keskus ja suunaja, siis on Tallinna kultuurielu püütud vaadelda seoses vabariigi kultuurieluga. Ulatuslik materjal ei luba käsitleda Tallinna kultuurielu kõiki löike põhjalikult. Kultuurielu üksikute löikude põhjalikuks käsitlemiseks oleks diplomitöö teemat tulnud piirata ainult vastava löiguga.

1. Kultuurilise ülesehitustöö põhiülesanded sõjajärgsel perioodil.

Sõda tekitas tohutu suurt kahju kõigi NSV Liidu rahvaste kultuurielule. Tunduvalt vähenes Nõukogudemaal üldhariduslike koolide, kõrgemate õppeasutuste ja kultuurhariduslike asutuste arv. Ka kirjastatavate raamatute ning väljaantavate ajakirjade ja ajalehtede arv vähenes.

Üheks aktuaalsemaks ülesandeks sõjajärgsel perioodil ning ühtlasi nõukogude rahva eluliseks vajaduseks oli kultuuriline ülesehitustöö purustatud koolide, teatrite, muuseumide, raamatukogude ja teiste kultuuriastutuste taastamine. Nõukogude riik suurendas sel perioodil tunduvalt assigneeritud kultuurilistele vajadustele. Ainuüksi rahvaharidusele kulutati kahe sõjajärgse viisaastaku jooksul 570 miljardit rubla.

10 aasta jooksul (aastail 1946-1955) ehitati kõigis liiduvabariikides kokku 30 000 koolihoonet 5 miljonile õpilasele. See muutis võimalikuks juba ÜK(b)P XVIII kongressil püstitatud ülesande täitmise - ülemineku üldisele kohustuslikule seitsmeklassilisele haridusele mitte ainult linnas, vaid ka maal. Massiline üleminek kohustuslikule seitsmeklassilisele haridusele toimus Nõukogude Liidus 1949-1950.a. Viiel aastakul algas üleminek kohustuslikule keskharidusele liiduvabariikide pealinnades, vabariikliku tähtsusega linnades ning oblastites ja kraide keskustes.

Kahe sõjajärgse viisaastaku jooksul avati kümneid uusi keskeriõppeasutusi ning ligi 200 uut kõrgemat õppeasutust Nõukogudemaal. Aastail 1945 - 1955 tugevdati tunduvalt teaduse materiaalsel baasi ning tekkis terve rida täiesti uusi teadusliku uurimise instituute. 1946.a. loodi ka Eesti NSV-s Teaduste Akadeemia.

Kuid kommunismi ülesehitamine nõuab mitte ainult materiaalseid, vaid ka ideoloogilisi aluseid ja eeldusi. See pärast tuli sõjajärgsetel aastatel suurt tänelepanu pöörata ka nõukogude inimeste ideoloogilisele kasvatamisele. Oli vaja tugevdada nõukoguliku ideoloogia võitlust kodanliku ideoloogia vastu. Just sõjajärgsetel aastatel aktiveeris imperialistlik kodanlus oma reaktsioonilise ideoloogia levitamist vastukaaluks demokraatia- ja sotsialismileeri kasvavatele jõududele. See reaktsiooniline ideoloogia avaldas nõukogude ideoloogiarinde üksikutele osadele teatavat mõju seal, kus ideelis-poliitiline valvsus oli nõrgenenud.

Just sel ajal, kui paljud partei- ja nõukogude töötajad pöörasid väga suurt tähelepanu rahvamajanduse taastamise ülesannetele, nõrgenes nende tähelepanu ideoloogilise töö küsimustes. Selle tagajärjel tekkisid tõsised vead ja moonutused kirjanduses, kunstis ja teaduses. Reas kirjandusteostes valitses pessimism ning lõimitamine kaasaegse kodanliku kultuuri ees; draamateatrite repertuaaris esines väärtest ideedest kantud teoseid ning ka muusikas arenes formalistlik suund. Need moonutused kirjanduses ja kunstis paljastati ÜK(b)P Keskkomitee otsustes ideoloogiliste küsimuste kohta 1946.a.

Nende otsuste suunaval mõjul vabanes nõukogude kirjandus ja kunst väärtest mõjudest ning hakkas õieti täitma oma suurt ülesannet - abistada riiki nõukogude noorsoo ja töötajate kommunistlikul kasvatamisel ning täita seega nõukogude kirjanduse ja kunsti leninliku parteilisuse printsiipi.

2. RAHVAHARIDUSE EDUSAMMUD EESTI NSV-s (neljandal ja viiendal viisaastakul).

1. Üldhariduslikud koolid

Rasketele jälgedele ja purustustele vaatamata, mida olid põhjustanud sõda ja fašistlik okupatsioon Eesti NSV-s, alustasid 4 Lõuna-Eesti rajooni mõned koolid oma tööd juba 1. septembril 1944. Töö juhendamiseks rahvahariduse alal andsid EK(b)P Keskkomitee ja Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu 27. detsembril 1944 välja määruse, kus esitati lähemad ülesanded rahvahariduse taastamiseks.

Esimesel sõjajärgsel viisaastakul viis eesti rahvas edukalt lõpule sotsialismi ülesehitamise oma maal ning alustas uut perioodi - järkjärgulist üleminekut sotsialismilt kommunismile. Sõjajärgsete aastate ulatuslikud ülesanded rahvahariduse alal on kindlaks määratud Eesti NSV viie aasta plaanis aastaiks 1946-1950. Rahvahariduse alal püstitas viie aasta plaan järgmised põhiülesanded:

- 1) kehtestada täies ulatuses seitsmeklassiline koolikohustus;
- 2) suunata vähemalt 50% seitsmeklassilise kooli lõpetajatest edasi õppima keskkooli;
- 3) arendada vastavalt vajadustele koolivõrku, taotledes seda, et igas linnas ja töölisasulas oleks täielik keskkool;
- 4) kasvatada vabariigi rahvamajanduse ja kultuuri jaoks kvalifitseeritud kõrgema ja keskkharidusega eriteadlasi.

Need olid põhiülesanded, milledest juhinduti nii koolivõrgu laiendamisel ja arendamisel kui ka õpetajate ning eriteadlaste ettevalmistamisel.

Seitsmeklassilise kohustusliku üldhariduse kehtestamine, samuti keskkhariduse ulatuslik laiendamine nõudsid ühtlasi koolivõrgu vastavat väljakujunemist. Kasvasid ka vastavad assigneeringud. 1946.a. moodustasid assigneeringud haridusele

Eesti NSV-s 194,4 miljonit rubla, 1950.a. aga juba 313,9 miljonit rubla.¹

ENSV Ülemnõukogu seaduses viie aasta plaanist märgitakse: "Tõsta algkoolide, seitsmeaastaste koolide ja keskkoolide arv Eesti NSV-s 1950.aastaks 1148-ni. Taastada ja ehitada viisaastaku jooksul 24 keskkooli ja mittetäielikku keskkooli hoonet linnades tsentraliseeritud kapitaaltööde arvel."²

Eesti NSV üldhariduslikud koolid esimesel sõjajärgsel viisaastakul.³

	1946/47	1947/48	1948/49	1949/50	1950/51
Koole (kokku)	1087	1113	1164	1176	1161
õpilasi	133.800	146.600	149.700	148.800	146.900
7-kl. koole	746	769	682	688	542
õpilasi	37.500	39.200	43.700	47.700	50.700
Keskkooled	68	75	75	75	77
õpilasi	12.600	13.000	13.000	12.500	11.300

Ülaltoodud tabelit vaadates näeme, et seitsmeklassiliste koolide arv on ajavahemikus 1946-1951.a. (tõusuga 1947/48.õ.a.) vähenenud 204 kooli võrra. Õpilaste arv aga samal ajavahemikul on seitsmeklassilistes koolides tõusnud. Koolide arvu vähenemine ja õpilaste arvu samaaegne tõus olid põhjustatud väga

¹Eesti NSV rahvamajandus. Statistiline kogumik, ERK, Tallinn 1957, lk. 307.

²Seadus Eesti NSV rahvamajanduse taastamise ja arendamise viie aasta plaani kohta 1946-1950.a. "Eesti Bolševik", 1946, nr. 14/15, lk. 1043.

³Eesti NSV Haridusministeeriumi aruannete andmetel.

väikeste seitsmeklassiliste koolide likvideerimisest ning suurte ja elujõuliste loomisest.

Keskkoolide arvus toimub aastail 1946-1951.a. tõus, õpilaste arv keskkoolides aga näitab sama ajavahemiku lõpus väikest langust. See langus on seletatav sellega, et just neljanda viisaastaku viimastel aastatel siirdus rohkem seitsmeklassiliste koolide lõpetajaid tööle. Suur hulk seitsmeklassiliste koolide lõpetajaid jätkaks aga oma õpinguid mitte keskkoolis, vaid tehnikumides ja teistes keskeriõppeasutustes.

Koolivõrgu väljaarendamise ülesanded nõudsid mitte ainult sõja ajal purustatud koolihoonete taastamist, vaid ka uute ehitamist. Eesti NSV Haridusministeeriumi aruannete andmetest nähtub, et aastail 1945-1951 taastati ja ehitati linnades 28 koolihoonet u. 12.000 õpilasele. Maal taastati ja ehitati samal ajal 27 koolihoonet u. 4.000 õpilasele. Kokku seega 55 koolihoonet u. 16.000 õpilasele. Õpilaste arvu kasv neil aastail (1945-1951) oli aga suurem, moodustades ligi 22.000 õpilast.

Vastavalt sellele suunati esimesel sõjajärgsel viisaastakul ligikaudu 10% vabariigi eelarve kuludest üldhariduslike koolide vajadusteks.

Kulutused Eesti NSV üldhariduslikele koolidele esimesel sõjajärgsel viisaastakul.¹

Aastad	Kulutused (rublades)
1945	52.649.000
1946	70.131.000
1947	90.176.000
1948	105.070.000
1949	114.163.000
1950	114.831.000

¹Eesti NSV Haridusministeeriumi aruannete andmetel.

Kuid sõjajärgsetel aastatel ei tehtud jõupingutusi üksnes koolikohustuslikele lastele üldhariduse andmiseks, vaid kanti hoolt ka töötava noorsoo ja täiskasvanute üldhariduse täiendamise eest. Selleks asutati töölis- ja maanoorte ning täiskasvanute koole.

Töölisnoorte koolid.¹

	1945/46	1950/51	1955/56
Koolide arv	1	33	60
Õpilaste arv	91	5819	9482

Maanoorte koolid²

	1950/51	1955/56
Koolide arv	27	17
Õpilaste arv	389	203

Maanoorte koolide vähenemine tekkis sellest, et paljud maanoorte koolid tuli õppeaasta jooksul sulgeda õpilaste arvu vähenemise tõttu. Õpilaste koolist eemalejäämise peamiste põhjustena märgitakse koolist puudumist tööülesannete täitmise tõttu, halbu ühendusvõimalusi sügis-talvisel perioodil ja maanoorte siirdumist maalt linna.

Nendes koolides omandas esimesel sõjajärgsel viisaastakul seitsmeklassilise hariduse ligi 2300 töötajat ja täieliku keskhariduse ligi 1200 töötajat.

¹Eesti NSV rahvamajandus. Statistiline kogumik. ERK, Tallinn 1957, lk. 219.

²Eesti NSV rahvamajandus. Statistiline kogumik, ERK, Tallinn 1957, lk. 219.

Viiendal viisaastakul algas üleminek kohustuslikule keskharidusele liiduvabariikide pealinnades, vabariikliku tähtsusega linnades ning oblastites ja kraide keskustes. Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XIX kongress püstitas terve rea uusi probleeme ka hariduse alal. Kongressi otsused nägid ette kohustusliku keskhariduse järkjärgulise kehtestamise, õppetöö polütehnikiseerimise, kaugõppe teel hariduse omandamise soodustamise jm.

Kavandatud üleminek täielikule keskharidusele tingis koolivõrgu järjekordse laienemise probleemi päevakorda kerkimise.

Eesti NSV üldhariduslikud koolid viiendal viisaastakul.¹

	1951/52	1952/53	1953/54	1954/55	1955/56
Koole (kokku)	1143	1112	1105	1103	1103
Õpilasi (kokku)	144.800	143.300	143.800	146.400	147.100
7-kl. koole	505	480	473	468	458
Õpilasi	51.900	53.900	55.200	54.300	50.500
Keskkoolide	82	86	92	100	104
Õpilasi	12.500	14.400	16.000	18.600	20.300

Tabelis toodud andmetest nähtub, et seitsmeklassiliste koolide arvus on toimunud järjekordne tagasimineku. See tagasimineku on tingitud üsna veel jätkuvast koolivõrgu reorganiseerimisest - väga väikeste koolide likvideerimisest ning suurte ja elujõuliste moodustamisest. Keskkoolide ja keskkoolide õpilaste arv seevastu on tõusnud, nagu eelmiselgi viisaastakul. Keskkoolide arv on kasvanud aga peamiselt linnakeskkoolide arvel. Maakeskkoolid moodustasid 1955/56. õppeaastaks ainult 16% vabariigi keskkoolide üldarvust. Maakeskkoolide õpilaste arv moodustas aga ainult 8% keskkooliõpilaste üldarvust. Vaba-

¹Eesti NSV Haridusministeeriumi aruannete andmetel.

riigi haridusorganid pidid võtma päevakorda uute maakeskkoolide asutamise küsimuse.

Tallinnas asuvate üldhariduslike koolide arv kasvas kahe sõjajärgse viisaastaku jooksul peaaegu kahekordseks, võrreldes 1940.aastaga.

Tallinna üldhariduslikud koolid neljandal ja viiendal viisaastakul.¹

	1945/46	1950/51	1955/56
Üldse koole	32	34	33
õpilasi (kokku)	15.995	22.526	28.366
Algkoole	2	2	2
õpilasi	317	273	100
7-kl. koole	17	16	12
õpilasi	4.401	7.415	6.515
Keskkooled	14	16	19
õpilasi	7.934	14.838	21.751

Nagu tabelis esitatud arvudest näeme, kasvas Tallinnas ajavahemikus 1945-1955 õpilaste arv seitsmeklassilistes koolides ligi poolteisekordseks, keskkoolides aga peaaegu kolmekordseks.

Ka töölisnoorte keskkoolide arv on Tallinnas tunduvalt kasvanud. Kui Tallinnas 1945.aastal töötas ainult üks töölisnoorte kool, kus oli 168 õpilast, siis 1955/56.õppeaastal töötas Tallinnas juba 10 töölisnoorte kooli ligi 3000 õpilasega.

Sõjapurustuste tagajärjel hävis Tallinnas terve rida koolimaja kas täielikult või osaliselt. Sõjajärgsetel aastatel tuli asuda purustatute taastamisele ja uute ehitamisele. Kokku on sõjajärgseil aastail Tallinnas taastatud 4 ja ehitatud 7 uut koolimaja.

¹Eesti NSV Haridusministeeriumi aruannete andmetel.

Assigneeringud linna eelarvest rahvaharidusele.¹
(tuh. rublades)

1946	1951	1956
15.030,9	23.390,0	27.793,0

Tähtsal kohal oli sõjajärgsetel aastatel õpetajaskonna ideelis-poliitiline kasvatamine ning nende pedagoogiline täiendamine. Sel eesmärgil korraldati õpetajate vabariiklikke kokkutulekuid. 1945.a. suvel toimus Eesti NSV õpetajate I kongress. Kongress tõstis esile tähtsamad kasvatusülesanded: kasvatada noorsugu nõukogude patriotismi ja internatsionalismi vaimus ning selgitada noortele sotsialistliku revolutsiooni pöördelist tähtsust eesti rahva elus. Nõupidamised toimuvad ka järgnevatel aastatel: 1946.a. augustis toimus vabariiklik hariduse alal töötajate nõupidamine, 1948.a. detsembris toimus Tallinnas Eesti NSV hariduse alal töötajate konverents.

Õpetajate enesetäiendamine toimus sõjajärgsetel aastatel nii suvekursuste kaudu kui ka iseõppimise teel. Tallinnas asuvatest õpetajatest õppis enamik marksismi-leninismi õhtuülikoolis.

Töökogemuste vahetamine ning nende vastastikune tundmaõppimine toimus meetodilistes ringides ja ainekomisjonides.

1945.a. suvel loodi Vabariiklik Õpetajate Täiendusinstituut, mille koosseisu kuulus 10 erialast kabinetti.

Paremate õpetajate töökogemuste populariseerimiseks hakkas Vabariiklik Õpetajate Täiendusinstituut välja andma kogumikku "Abiks Õpetajale" (ilmus kuni 1950.aastani). Kohe pärast sõda asutati ka kaks perioodilist pedagoogilist väljaannet: ajaleht "Nõukogude Õpetaja", mis ilmub üks kord nädalas ja ajakiri "Nõukogude Kool", mis ilmub kord kuus. Selles ajalehes ja ajakirjas pöörati suurt tähelepanu üksikute õppeainete õpe-

¹Eesti NSV Haridusministeeriumi aruannete andmetel.

tamise metoodikale, kommunistlike noorte ja pioneeriorgani-
satsiooni tööle ning õpilaste klassivälistele üritustele.
Neis avaldati ka marksismi-leninismi klassikute pedagoogilisi
vaateid, väljapaistvate nõukogude pedagoogide mõtteid ja
tähelepanekuid.

Ka Eesti NSV õpetajaskond kandis sõja ja hitlerliku oku-
patsiooni tagajärjel raskeid kaotusi. 1945/46 õppeaastal tuli
koolitööle suunata 50% pedagoogilise ettevalmistuseta õpeta-
jaid, enamikus üldharidusliku keskkooli lõpetanuid, kes mõis-
tagi ei suutnud oma tööd teha sel tasemel, nagu pedagoogilise
eriharidusega kogenud õpetajad.

Kõikidest sõjajärgsete aastate raskustest hoolimata laie-
nes koolivõrk ja kasvas õpilaste ning õpetajate arv. Võib öel-
da, et esimesel sõjajärgsel viisaastakul saavutati Eesti NSV-s
rahvahariduse alal märgatavat edu, tehti üsnagi palju ära
rahvahariduse sotsialistliku sisu süvendamisel.

NLKP XIX kongressi haridusalased otsused põhjustasid
nihkeid meie koolide õppeplani struktuuris. Toimus humanitaar-
ainete nädalatundide koondamine õppeaine võetud tööõpetuse
ja praktikumide jaoks. Viiel aastakul võib õppeprogram-
mides üldse tähele panna füüsika osatähtsuse tõusu. Koolitöö
polütehniliseerimise nõue, mis on võrsunud kommunistliku kasva-
tuse elulistest vajadustest, tuli meie vabariigi paljudele
koolidele ja õpetajatele ootamatult. Enamik kooli ja õpetajaid
polnud selleks ei teoreetiliselt ega praktiliselt ette valmis-
tatud. Raskusi ei valmistanud see koolidele ja õpetajatele
mitte ainult vastava õppe- ning materiaalse baasi puudumine
vaid polütehnilise hariduse teoreetiliste ning praktiliste
küsimuste nõrk tundmine, sest neid küsimusi käsitleti pedago-
ogilistes õppeasutustes ainult möödaminnes.

Partei XIX kongressi haridusalased otsused virgutasid
õpetajaskonda asuma nõukogude pedagoogikateaduse niisuguse
ulatusliku probleemi lahendamisele, nagu õppetöö seostamine
õpilaste tootmistööga.

Teravaks päevaprobleemiks muutus see, et "...nõukogude kool peab ette valmistama mitmekülgselt haritud inimesi, kes hästi tunnevad teaduse aluseid ja ühtlasi on võimelised süsteemaatiliseks tööks, peab kasvatama noortes püüdu olla kasulik ühiskonnale, aktiivselt osa võtma ühiskonnale vajalike väärtuste tootmisest"¹.

Õpilaste ühiskondlikult kasuliku töö korraldamise alal aga saavutasid vabariigi üldhariduslikud koolid juba mõningaid edusamme ja omandasid kogemusi.

Viienda viisaastaku viimastel aastatel võtavad paljude maakoolide õpilased suvisel koolivaheajal osa jõukohastest põllumajanduslikest töödest kolhoosides. Ka linnakoolid tegid viiendal viisaastakul esimesi katseid suvevaheajal õpilaslaagrite organiseerimiseks kolhoosides.

x

Tallinna keskkoolide hulgas on juba esimesest sõjajärgsest viisaastakust peale üheks paremaks kooliks peetud Tallinna 10. Keskkooli. Tallinna 10. Keskkooli töös on püütud alati silmas pidada kõrget õppeedukust. Selle tõttu on 10. Keskkoolile tekkinud osa õpilaste ja isegi lastevanemate hulgas arvamus, nagu oleksid selle kooli õpetajad liiga nõudlikud ja norijad. Küllaltki tähtsal kohal on 10. Keskkooli töös olnud ka klassiväline töö ja kehakultuur.

10. Keskkooli klassivälist tööd vaadeldes selgub, et see pole mitte alati ühtlaselt kulgenud. Esinevad teatavad tõusu- ja mõõnaperioodid.

Juba esimestel sõjajärgsetel aastatel algas Tallinna 10. Keskkoolis hoogne klassiväline töö. Kooli seniseid traditsioone silmas pidades alustas tegevust neli õpilasringi: kirjandusring, looduslooring, ajalooring ja näitering.

---

¹N.S.Hruštšov, Kasvatada aktiivseid ja teadlikke kommunistliku ühiskonna ehitajaid. "Rahva Hääl", 1958, 19. aprill.

Kirjandusringi tegevussfääri kuulus kirjanduslike arutlusõhtute korraldamine, iga-aastane kirjandusvõistlus ja kõnevõistlus. Ringi hooldajaks oli õpetaja N.Rommel.

Ka looduslooming tegutses aktiivselt (ringi juhataja õpetaja L.Õispuu). Tallinna 10. Keskkooli loodusloomingist on oma huvi looduseuurimise vastu saanud mitmed praegused noored nõukogude teadlased - TRÜ õppejõud Trass, Eesti NSV TA Zooloogia ja Botaanika Instituudi teaduslikud töötajad E.Parmasto ja H.Ling.

Väga elav oli õpilaste osavõtt näiteringi tööst. Näiteringi tööd kutsuti 1945.aastal juhtima TR Draamateatri näitleja Ellen Liiger. Näiteringi repertuaari kuulus A.Jakobsoni "Elu tsitadellis", A.Kitzbergi "Püve talus" jt. Suursündmuseks 10. Keskkooli õpilaspere ja näiteringi elus oli emaloomingulise opereti "Odüsseus" kirjutamine ja lavastamine. Operetile kirjutas muusika tolleaegne 9.klassi õpilane, praegu üldise tunnustuse osaliseks saanud noor helilooja Eino Tamberg. Libreto valmis kollektiivse tööna 10. klassi õpilase, praeguse Rakvere teatri lavastaja Kulno Süvalepa juhtimisel. Opereti lavaletoomisel oli abiks kogu koolipere. Oli tarvis ju valmistada kostüüme ja dekoratsioonid, anda näiteringile nii "häälekooli" kui teostada ka vajalikku tantsuseadet. Opereti tantsud esitas kooli kunstvõimlemisrühm õpetaja A.Uibo juhtimisel. Esinejatele "häälekooli" andmisega nägi palju vaeva õpetaja V.Habicht.

Nimetatud ringide töö läks tõusujoones kuni 1948.aastani. Siis kadus kooli õpilasperel nagu side humanitaarringide tööga ja peatahelepanu suunati sporditööle, mida 1948.aastani suudeti teha paralleelselt teiste ringide tööga.

Sama tõus ja langus avaldus ka ideoloogilise töö alal. Kui 1945.a. 10. Keskkoolis oli 9 kommunistlikku noort, siis 1948.aastaks kasvas nende arv 48-le. 1950.aastal tuli uuesti langus - kommunistlikke noori oli koolis 37. Viienda viisaastaku jooksul toimus ideoloogilise töö parandamisega uus tõus - 1956.aastal oli koolis 63 kommunistlikku noort.

1956.aastal algas kooli komsomolikomitee juhtimisel ise-tegevustöö intensiivistamine. Uuesti sai hoogu kirjandusringi tegevus - hakati korraldama kirjandusvõistlusi, tasapisi valmis mõte ka kooli ajakirja väljaandmisest. Komsomolikomitee initsiatiivil hakati elustama ka vanu rahvuslikke traditsioone, nagu kadri- ja vastlapäeva tähistamine jne.

Kooli ajakirja väljaandmine sai siiski teoks alles 1958. aastal. 1958.a. avaldasid 4 Tallinna kooli oma ajakirja. Nendest tuleb pidada kõige õnnestunumaks oma kujundusliku külje ja sisu poolest just Tallinna 10. Keskkooli almanahhi "Sulesädemed" (vt. lisa!). "Sulesädemete" väljaandmisel abistasid 10. Keskkooli kirjandusringi kirjanikud Paul Rummo ja Valeeria Villandi.

Tallinna 10. Keskkooli on püüdnud oma õppetöös juhtida õpilasi nende huvialade juurde, anda neile peale keskkooli lõputunnistuse ka kindel eesmärk elus elukutse valimisel.

Tallinna 10. Keskkooli kasvandikeks olid näitlejad-lavastajad Voldemar Panso ja Kulno Süvalepp, helilooja Eino Tamberg, ajalooteaduste kandidaat Juhan Kahk, filoloogiateaduste kandidaat Valmen Hallap, NSV Liidu meistersportlane Aino Huijerind ja paljud teised.

Õppeedukuse tõstmiseks ja klassivälise töö intensiivistamiseks korraldati Tallinna 10. Keskkoolis 1957/58. õppeaastal klasside-vaheline võistlus, mis haaras terve rea alasid: õppeedukus, käitumine, osavõtt ringide tööst ja spordivõistlustest.

Tallinna 10. Keskkooli kogemused võivad olla eeskujuks mitte ainult Tallinna, vaid kogu vabariigi koolidele.¹

---

¹Tallinna 10. Keskkooli töö kohta esitatud andmed on võetud Eesti NSV Haridusministeeriumi protokollidest Tallinna 10. Keskkooli töö kontrollimise kohta.

2. Tehnikumid ja kesk-eriõppeasutused.

=====

Seoses sotsialistliku tööstuse ja põllumajanduse loomise-
ga kasvas Eesti NSV-s mitmekordseks ka vajadus uute kvali-
fitseeritud eriteadlaste järele. Juba 1944/45. õppeaastal ha-
kati välja töötama uut tehnikumide võrku, mis 3-4-aastase õp-
peaja järel valmistaks ette keskeriharidusega töötajaid. Teh-
nikumide ja kutsekoolide võrgu kvandamisel tuli silmas pidada
kõiki tähtsamaid kutsealasid, mis nõudsid kvalifitseeritud
kaadrit. See kava nägi ette terve rea sellise erialaga koole,
mida Eestis varem ei eksisteerinud (/meditsiinilised keskkoo-
lid, juriidiline kool, kehakultuuritehnikum jt.)

Tehnikumid ja teised keskeri- õppeasutused ¹.

	1945/46	1950/51	1955/56
Õppeasutuste arv	46	47	46
Neis õpilasi	9.747	10.355	16.140

Häid tulemusi saavutasid tehnikumid oma erialaste kabi-
nettide, laboratooriumide ja töökodade organiseerimisel ning
sisustamisel.

Erialase õppetöö kõrval, mis toimub paralleelselt üldhari-
duslike ainete õppimisega pöörati tehnikumides suurt tähelepa-
nu ka ideelis-poliitilisele kasvatustööle. Oli ju tehnikumide
ülesandeks valmistada ette noori nõukogude eriteadlasi.

---

¹ Eesti NSV Rahvamajandus. Statistiline kogumik, ERK,
Tln., 1957, lk. 252.

Juba esimese sõjajärgse viisaastaku jooksul saavutasid Eesti NSV kesk-eriõppeasutused hinnatavaid tulemusi keskeriharidusega kaadri ettevalmistamisel. 1946.-50.aastani lõpetas Eesti NSV-s tehnikumi või keskeriõppeasutuse üle 6000 inimese. Tehnikumides ja keskeriõppeasutustes õppimist kergendab riiklike stipendiumide maksmine õpilastele. 1956.aastal oli Tallinnas 13 tehnikumi ja keskeriõppeasutust 6276 õpilasega.¹

Kõrgemad õppeasutused.

=====

Juba 1944.a. sügisel, kohe peale Eesti NSV vabastamist, asuti purustatud ja laostunud kõrgemate õppeasutuste taastamisele ja töölerakendamisele. Väga lühikese aja jooksul korrastati ja asusid jälle tööle Tartu Riiklik Ülikool, Tallinna Polütehniline Instituut, Tallinna Riiklik Konservatoorium, Riiklik Kunstiinstituut ja Teatriinstituut.

Eesti NSV kõrgemates õppeasutustes on õppetöö ja teaduslik uurimistöö tihedalt seotud ideoloogilise kasvatustööga. Nii õppejõud kui ka üliõpilased võtavad osa ühiskondlikust tööst.

Vastavalt rahvamajanduse ja kultuurilise ülesehitustöö ülesannetele Eesti NSV-s, tuli meie kõrgematel õppeasutustel suurendada spetsialistide ettevalmistamist vabariigis 30-35% võrra, kõrgema haridusega õpetajate ettevalmistamist aga 60% võrra.

1947.a. asutati endiste õpetajate seminaride asemel Tallinnas ja Tartus õpetajate instituudid, mis valmistasid ette seitsmeklassilise kooli õpetajaid.

1951.a. moodustati Tartu Riikliku Ülikooli veterinaaria-, põllumajandus- ja metsandusteaduskonna baasil uus iseseisev

---

¹ Eesti NSV rahvamajandus. Statistiline kogumik. ERK, Tallinn, 1957, lk.253.

Õppeasutus - Eesti Põllumajanduse Akadeemia, asukohaga Tartus. Tallinnas moodustati 1952.a. Tallinna Õpetajate Instituudi baasil Tallinna Pedagoogiline Instituut (praegu Ed. Vilde nimeline Tallinna Pedagoogiline Instituut).

Nagu teistes NSV Liidu kõrgemates õppeasutustes, nii õpivad ka Eesti NSV kõrgemates õppeasutustes töötava rahva hulgast võrsunud noored.

Eesti NSV kõrgemad õppeasutused valmistavad ette nõukogude spetsialiste, kes omavad sügavaid teadmisi ning avarat poliitilist ja kultuurialast silmaringi.

Eesti NSV kõrgemad õppeasutused¹.

	1945/46	1950/51	1955/56
Õppeasutuste arv	5	7	7
Neis üliõpilasi	3771	8813	11867
Statsionaarselt õppijaid	3577	6998	8661
Mittestatsionaarselt õppijaid	194	1815	3206

Tallinna Polütehniline Instituut.
=====

Tallinna Polütehniline Instituut on Eesti NSV kõrgem tehniline õppeasutus. Instituudis töötab viis teaduskonda. Tallinna Polütehnilise Instituudi ülesandeks on vabariigi rahvamajandusele ja tööstusele kõrgema haridusega tehnilise kaadri ettevalmistamine. Instituudil on väga tihe side tööstusega, mis aitab kaasa õppejõudude kvalifikatsiooni tõstmisele ja üliõpilaste paremale ettevalmistamisele edaspidiseks tööks.

¹ Eesti NSV rahvamajandus. Statistiline kogumik, ERK, Tallinn, 1957, lk.251.

	1945/46	1950/51	1955/56
TPI üliõpilaste arv	1295	2074	2549
TPI lõpetanute arv	1	191	305
TPI aspirantide arv	-	4	22
TPI aspirantuuri lõpetanute arv	-	3	1

Tabeli koostamisel on kasutatud teoses "Eesti NSV rahvamajandus. Statistiline kogumik" esitatud andmeid.

Ed.Vilde nimeline Tallinna Pedagoogiline

=====
Instituut.
=====

Nende suurte ülesannete täitmiseks, mis rahvamajanduse alal püstitati Eesti NSV viie aasta plaanis aastaks 1946-1950, oli tarvis suurendada pedagoogilise eriharidusega õpetajate ettevalmistamist. Viienal viisaastakul ettenähtud üleminek kohustuslikule keskharidusele nõudis veelgi tõsisemalt kvalifitseeritud õpetajate-kaadri ettevalmistamist.

Tallinna Õpetajate Instituudi avamine 1947.a. oli esimeseks sammuks õpetajate ettevalmistamise uue süsteemi loomisel. Kuna 1947.aastani vabariigis töötanud õpetajate seminarid andsid õpetajaid, kes said ettevalmistuse kõikides ainetes, mida seitsmeklassilises koolis õpetati. Nii jäid aga nende erialased teadmised lünklikuks ja pealiskaudseks.

Juba mõne aastaga likvideeris õpetajate instituutide töö vabariigis sõjajärgsetel aastatel esinenud suure õpetajate puudujäägi seitsmeklassilise kooli piirides.

1952.a. moodustati Tallinna Õpetajate Instituudi baasil

uus kõrgem õppeasutus - Ed. Vilde nimeline Tallinna Pedagoogiline Instituut. Pedagoogiline instituut valmistas ette kesk-koolide vanemate klasside õpetajaid.

1955/56 õppeaastal õppis Tallinna Pedagoogilises Instituudis 1886 üliõpilast.

1956.aastal lõpetas Tallinna Pedagoogilise Instituudi 294 üliõpilast.

Väga tähtis tulevastele noortele õpetajatele on nende ettevalmistuse mitmekülgsus. Tuleb neil ju õpetajana töötades teostada mitte ainult õppe-kasvatustööd, vaid kasvatada ka meie koolinoortest avara silmaringiga ühiskonna liikmeid. Noored õpetajad peavad uues töökohas aktiivselt lülituma ka ühiskondlikusse töösse, peavad oskama juhtida õpilaste klassivälisist tööd.

1954.a. loodi Tallinna Pedagoogilise Instituudi üliõpilaste Teaduslik Ühing, kus moodustati 13 ringi. 1954.a. viidi läbi ka üliõpilaste I teaduslik konverents. 1956.a. töötas ÜTÜ juures juba 20 teaduslikku ringi. Ühingu liikmete arv kasvas 1956.aastaks 557-le.¹

Ka komsomoli algorganisatsiooni read kasvasid ja täienesid instituudis pidevalt. 1947.a. oli instituudis ainult 37 kommunistlikku noort, 1957.a. aga kuulus komsomolialgorganisatsiooni ridadesse 1310 kommunistlikku noort, ligikaudu 70% üliõpilaste üldarvust (1873).²

Suure kasvatusliku tähtsusega on üliõpilastele instituu-dis teostatav kultuurmassiline töö. Kultuurmassilist tööd teostatakse kahe üliõpilasorganisatsiooni - spordiklubi ja isetegevusklubi - raames. Spordiklubi hooldajaks õpetajaks on kehalise kasvatus kateedri juhataja A.Jürisson, isetegevusklubi hooldajaks õpetajaks aga muusika- ja laulukateedri õppejõud E.Maasik.

Isetegevusklubi liinis töötab naiskoor (L.Verlini juh-

---

¹ Eesti NSV Haridusministeeriumi kõrgemate koolide osakonna andmetel.

² Sealsamas.

timisel), meeskoor (H.Uibo juhtimisel), segakoor (A.Kiillaspea juhtimisel) ja väiksemad vokaalansamblid. Hea osavõtu eest XIII üldlaulupeost autasustati instituudi naiskoori Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi aukirjaga. Üldse on instituudi isetegevuskollektiive autasustatud kokku 32 diplomi, au- ja kiituskirjaga.

Hinnatav on tulevaste õpetajate muusikakultuuri arendamisel ka instituudi sümfooniaorkestri tegevus. Peale sümfooniaorkestri töötavad instituudis veel puhkpillide, rahvapillide ja estraadiorkester.

Instituudis on heaks traditsiooniks kujunenud instituudi osakondade vaheliste isetegevuse ülevaatuste ja olümpiaadide korraldamine. See on tunduvalt aktiveerinud üliõpilaste isetegevust ja võimaldas tulevastel õpetajatel omandada vajalikke kogemusi edasiseks tööks koolis isetegevuse organiseerimise alal.

Instituudis toimus ka aktiivne sporditöö. Instituudi üliõpilasperest on võrsunud rida Eesti NSV tšempione (H.Heinlo, S.Tornius, R.Merilain, J.Rannap jt.). II Balti liiduvabariikide pedagoogiliste instituutide spartakiaadil instituudi sportlased saavutasid II koha. III spartakiaadil tulid instituudi üliõpilased juba esikohale.

Osavõtu eest viljakoristustöödest uudismaal (1956.a.) autasustati üliõpilasi rinnamärgi ja aukirjaga.

Tallinna Pedagoogiline Instituut püüab anda vabariigi koolidele igakülgset haritud õpetajaid, kommunistliku ühiskonna väärikaid liikmeid.

Tallinna Pedagoogilises Instituudis on kiitusega diplomi saanud lõpetajate protsent kasvanud 1948.aastast kuni 1956.aastani neljakordseks (7%-lt 27,7% lõpetajate üldarvust)¹. Võrdluseks võib nimetada, et Tallinna Politehnilise Instituudi lõpetas 1956.a. kiitusega 16% lõpetajate üldarvust.

---

¹ Ed.Vilde nimelise Tallinna Pedagoogilise Instituudi riigieksamikomisjoni aruannete andmetel.

Tallinna kõrgemate koolide hulgas on Ed.Vilde nimeline Tallinna Pedagoogiline Instituut eeskujuks teistele nii õppe- peedukuse kui ka instituudis tehtava kultuurmassilise töö poolest.

Nõukogude Eesti noort kunsti- ja muusikakaadrit valmistavad ette Eesti NSV Riiklik Kunstiinstituut ja Tallinna Riiklik Konservatoorium.

Sõjajärgsetel aastatel on kujutava kunsti ja tarbekunsti- alase ettevalmistuse saanud 375 (koos endise Tartu Riikliku Kunstiinstituudi lõpetajatega).

Tallinna Riikliku Konservatooriumi lõpetas sõjajärgsel perioodil 140 inimest.

3. Teaduse, kirjanduse ja kunsti arenemine

=====
sõjajärgsel perioodil.
=====

I Teadus.

Sotsialistlik ülesehitustöö esitas väga suuri nõudeid kogu eesti rahvale, sealhulgas aga eriti Eesti NSV teadlaste perele. Eesti teadlased peavad pidevalt lahendama uusi teoreetilisi ja praktilisi probleeme, olema kursis nõukogude ja kogu maailma eesrindliku teaduse arenguga, et edukalt kaasa aidata kõigi uue juurutamisele meie vabariigi tööstuses, põllumajanduses ja kultuuri alal.

Teadusliku uurimistöö keskuseks vabariigis on 1946.a. loodud Eesti NSV Teaduste Akadeemia. Teaduste Akadeemia koosseisu kuulub 12 teadusliku uurimise instituuti. Oma töös lähtub Teaduste Akadeemia kogemuste vahetamise vajadusest teiste liiduvabariikidega. Selleks organiseerib Eesti NSV Teaduste Akadeemia teaduslikke sessioone, nõupidamisi ja ekspeditsioone ning peab pidevalt sidet NSV Liidu, teiste liiduvabariikide ja välismaade akadeemiatega, teaduslike asutuste ja ühingutega.

Pidevalt kasvab Teaduste Akadeemias teaduslikku kraadi (teaduste kandidaadi ja doktori kraadi) omavate töötajate arv. Kui 1951.a. töötas Teaduste Akadeemias 36 teaduste kandidaati ja doktorit, siis 1956.a. ulatus nende arv juba 139-le¹.

Eesti teadlaste teaduslike tööde ja erialaste artiklite avaldamiseks annab Eesti NSV Teaduste Akadeemia välja kolmes seerias (tehniliste ja füüsika-matemaatika teaduste alal, bioloogia- ja meditsiiniteaduste alal ja ühiskonnateaduste alal) ilmutat teaduslikku ajakirja - "Eesti NSV Teadus-

---

¹ Tallinn. Andmete kogumik. ERK, Tallinn, 1957, lk.168.

te Akadeemia Toimetised".

Pidevalt on kasvanud Teaduste Akadeemia poolt kirjastatavate nimetuste arv. 1947.a. kirjastas Teaduste Akadeemia 6 nimetust, 1956.aastaks oli kirjastatavate nimetuste arv kasvanud juba üheksakordseks (55 nimetust)¹.

Edukalt arendab vabariigis leiduvate tahkekütuste ja teiste energiaallikate uurimist ja võimalusi nende kasutamiseks Eesti NSV rahvamajanduses Eesti NSV TA Energeetika Instituut.

Põlevkivi töötlemise meetodeid ja põlevkivikeemia probleeme uurib Eesti NSV TA Keemia Instituut.

Eesti NSV TA Ehituse- ja Ehitusmaterjalide Instituudi ülesandeks on kaasa aidata kohalike ehitusmaterjalide otsustarbekale kasutamisele vabariigis ning uute industriaalmeetodite laialdasele kasutuselevõtmisele Eesti NSV ehitusmaterjalide tööstuses ja ehitustel.

Eesti NSV TA Geoloogia Instituut teostab uurimusi vabariigi maapinna ja maapõuevarade alal.

Ulatuslikud teaduslikud uurimused tahkete kehade luminesentsentsomaduste rakendamisevõimaluste selgitamiseks toimuvad Eesti NSV TA Füüsika ja Astronoomia Instituudis. Instituudi juurde kuulub ka üks NSV Liidu vanimaid tähetorne.

Eesti NSV TA Zooloogia ja Botaanika Instituudi ülesandeks on teaduslike uurimuste teostamine Eesti NSV floora ja fauna alal.

Eesti NSV TA Eksperimentaalse ja Kliinilise Meditsiini Instituudi üheks tähtsamaks ülesandeks on põlevkivitööstuses töötajate tööhügieeni uurimine.

Ühiskonnateaduste osakonda kuuluva kolme instituudi - Ajaloo Instituudi, Keele ja Kirjanduse Instituudi ning Majanduse Instituudi - ülesandeks on eesti rahva ajaloolise arenemise, tema ainelise kultuuri ning keele ja kirjanduse, samuti Eesti NSV rahvamajanduse põhiprobleemide lahendamine teaduslikul alusel.

---

¹ Sealsamas, lk.168

Kuid Eesti NSV Teaduste Akadeemia ülesanded ei piirdu ainult sellega. Teaduste Akadeemia üheks kõige tähtsamaks ülesandeks on teadusliku kaadri järelkasvu kindlustamine noorte teadlaste ettevalmistamise näol.

Viie aasta jooksul, ajavahemikus 1950-1955, kasvas Eesti NSV Teaduste Akadeemia aspirantide arv peaaegu kahekordseks.

Teaduslikku kraadi omavate töötajate ja aspirantide arvu kasv Eesti NSV Teaduste Akadeemias¹.

	1950	1955
Teaduste kandidaate ja doktoreid	86	139
Aspirante	46	84

Silmapaistvat edu teaduslikus töös ja noorte teadlaste ettevalmistamisel on saavutanud Eesti NSV Teaduste Akadeemia akadeemikud J.V.Veski, O.Madisson, H.Haberman, H.Moora, A.Kipper jt.

Tallinna kultuurielu on kahtlemata väga palju sellega võitnud, et suurem osa Teaduste Akadeemia teadusliku uurimise instituute asub Tallinnas. Sellega on Tallinna intelligentsile antud võimalus osa võtta üksikute osakondade teaduslikkude sessioonide tööst, kus ettekannetega esinevad nii Eesti NSV kui ka vennasvabariikide teadlased.

Küsitav on aga kuivõrd õigustatud on mõnede instituutide Tallinnas asumise küsimus instituutides töötavate teadlaste ja vabariigi kõrgemate õppeasutuste seisukohalt..

Valusaks probleemiks Teaduste Akadeemia instituutide töös sõjajärgsetel aastatel oli katsebaaside küsimus. Raskest olukorras oli Keemia Instituut, kelle katsed olid suru-

¹ Eesti NSV rahvamajandus. Statistiline kogumik, ERK, Tallinn 1957, lk.261.

tud laboratooriumi seinte vahele. 1957.a. loodi Keemia Instituudile Männikule Teaduste Akadeemia Tehniline Katsebaas. Suureks edusammuks bioloogia- ja põllumajandusteaduste uurimistööde arendamisel radioaktiivsete isotoopide abil on Eksperimentaalbioloogia Instituudi loomine Eesti NSV Teaduste Akadeemia süsteemis. Instituudi asukohaks on valitud endise Harku mõisa territoorium Tallinna lähedal.

Igati on aga raskendanud Keele ja Kirjanduse Instituudi tööd instituudi viimine Tartust Tallinna (1952.a.) ning seega tema lahutamine tema uurimisbaasidest (esialgu murdearhiivist, mis hiljem küll viidi Tallinna üle, praegu aga Fr.R.Kreutzwaldi nimelisest Kirjandusmuuseumist). Kuigi keeleuurimise sektorile vajalik murdearhiiv viidi Tallinna, on see KKI töötajate arvates kahe teraga mõök - sellega on likvideeritud vilunud järelkasvu tegevus. Nimelt kasutas keeleuurimise sektor TRÜ üliõpilasi murdematerjalide kopeerimisel, süstematiseerimisel ja korraldamisel.

Veelgi halvem on rahvaluule sektori olukord, kelle töö baseerub täiesti Fr.R.Kreutzwaldi nimelise Kirjandusmuuseumi kogudel.

Omaval ajal toodi KKI ühe Tallinnasse üleviimise põhjuseks ette komandeerimiskulude likvideerimine. Tõsi, sellega jäid küll ära üksikute töötajate lühiajalised komanderingud Tallinna, asemele tulid aga hoopis suuremad kulud - KKI teaduslike töötajate mitmenädalased komanderingud Tartusse, Kirjandusmuuseumi teadusliku töö otstarbel.

meie teadlased on teinud väga palju meie rahvamajanduse ja rahvusliku kultuuri arenemisega seotud küsimuste lahendamisel. Saavutatud edule toetudes ja veel esinevaid üksikuid puudusi ületades areneb Eesti NSV teadus edasise õitsengu suunas.

II Kirjandus.

=====

Eesti nõukogude kirjanduse arenemine on lahutamatult seotud eesti rahva ajalooa. Eesti nõukogude kirjanduse arengukäik algab nõukogude võimu taaskehtestamisega Eestis 1940.a. Eesti astumisega Nõukogude Liidu rahvaste perre muutus eesti nõukogude kirjandus paljurahvuselise nõukogude kirjanduse lahutamatuks koostisosaks.

"Eesti nõukogude kirjandus on kvalitatiivselt uus nähtus võrreldes eelneva kirjandusega, see on eesti sotsialistliku rahvuse kirjandus, mille loominguliseks meetodiks on sotsialistlik realism."¹

Ühtlasi aga jätkub eesti nõukogude kirjandus kogu varasema eesti kirjanduse parimaid traditsioone sotsialistliku realismi alusel.

Juhtival kohal eesti kirjanduses olid esimestel sõjajärgsetel aastatel luule ja draama. Luule peamisteks motiivideks olid nõukogude rahva võit fašistlike anastajate üle, rahuliku töö pantos ja nende suurte muudatuste kajastamine, mida tõi rahvale nõukogude võim."²

On täiesti mõistetav ja seaduspärane, et luules valitsesid just ülalnimetatud motiivid, et ka luules leidis väljenduse nõukogude rahva suur rõõm Suures Isamaasõjas saavutatud ajaloolise võidu üle. Sellest räägivad oma värssides J.Kärner, J.Barbarus, P.Rummo, R.Parve jt.

Algav rahuaegne majanduslik ja kultuuriline ülesehitustöö esitas kirjandusele uued vastutusrikkad ülesanded. Elu ise seadis päevakorda uued teemad ja nõudis kirjanduselt nende käsitlemist. Kuid sotsialistliku ühiskonna alusmüüride rajamise kajastamine käis eesti luulele mitmeti üle

---

¹ "15 aastat eesti nõukogude kirjandust", ERK, Tallinn 1955 lk.3.

² Eesti NSV ajalugu. ERK, Tallinn 1957, lk.579.

jõu. Eesti nõukogude luule ei leidnud endale kohe sellist selget suunda. elu käsitlemises nagu ta seda oli suutnud teha sõja-aastail. Seoses kodanliku korra jäänuste väljajuurimisega teravnes ka võitlus ideoloogilisel rindel. See võitlus ei suutnud aga siiski viia eesti nõukogude kirjandust õigelt teelt kõrvale ega kahjustada tema sõja-aastail väljakujunenud tervet elutunnetust. Seepärast võime juba õige pea, "... eriti 1947.a. alates, värsiloomingus tähele panna tunduvat tõusu, ideelist ja kunstilist kasvamist"¹. Järgneva /1948.a./ jooksul ilmusid sellised laiahaardeliselt elu ja ülesehitustööd käsitlevad luuletused, nagu D.Vaarandi "Talgud Lööne soos", "Ülemiste vanake ja noor linnaehitaja", "Viru kaevurid" ning J.Smuuli "Järvesuu poiste brigaad". Nendes luuletustes esineb juba uus elutunnetus ja uued kangelaadid.

Kui aastail 1946-1948 oli temaatika tulepunktiks sotsialistlik ülesehitustöö vabariigis, siis aastail 1948-1950 kandus päevakajaline raskuspunkt maale, alles seotud kollektiviseerimisliikumisega. Selle ajajärgu kajastusena luules ilmub rida luuletusi, milledest väljapaistvamad on D.Vaarandi poeem "Tagamõisa randadel" ja M.Raua "Maa kasvab".

Kuid luuletajad ei unustanud ka teisi - luules kujutati noori ehitajaid, töölisi, üliõpilasi. Suur osa J.Smuuli loomingust on pühendatud noorte elu käsitlemisele.

1950.a. ja 1956.a. Moskvast toimunud eesti kirjanduse ja kunsti dekaadil anti hea hinnang eesti luulele, mis elavalt ja konkreetselt kajastab eesti rahva saavutusi sotsialismi ehitamisel.

Ka järgnevatel aastatel pidas eesti luule sammu kaasajaga - luuletajate loomingus leidsid kajastamist viienda viisaastaku suurehitused, maailma rahvaste solidaarsus ning võitlus rahu eest.

---

¹ "15 aastat eesti nõukogude kirjandust", ERK, Tallinn 1955, lk.114.

Eesti nõukogude proosakirjandus arenes nii sõja-aastail kui ka sõjajärgsel perioodil mõnevõrra aeglasemalt kui eesti luule ja draama.

Eesti proosakirjanduse temaatikat vaadeldes näeme, et proosas jätkus ka sõjajärgseil aastail kõigepealt just nõukogude rahva elu ja võitluse kujutamine Suures Isamaasõjas. Silmapaistev koht eesti kirjanduses selle teema viljelejana kuulub Eduard Männikule, kes ka ise võitles Nõukogude Armeeriidades kuni Saaremaa vabastamiseni.

1947.a. peale toimus eesti proosakirjanduse temaatika avarustumine - üha laiemalt hakatakse käsitlema sõjajärgset ülesehitustööd. Kujutatakse Nõukogude Eesti tööliste elu ja tööstuse arengut /O.Toominga "Uued inimesed"/, kollektiviseerimist külas /H.Leberechti "Valgus Koordis"/. Kolhoo-side loomise perioodi kujutamisel on teeneid ka Ilmar Sike-mäel.

Kõrvuti kaasaegsete teemadega leidis eesti nõukogude kirjanduses sõjajärgsetel aastatel käsitlemist ka eesti töörahva elu minevikus /J.Smuuli jutustus "Endel Kangur" jt./.

Kõigis sõjajärgsel perioodil ilmunud eesti nõukogude proosatöös kasutavad kirjanikud sotsialistliku realismi meetodit teema käsitlemisel.

Eesti nõukogude kirjanduse arengule üldse, sealhulgas ka proosakirjandusele, oli sõjajärgsel perioodil iseloomulik võitlus naturalismi ja formalismi, samuti kodanlik-natsionalistlike tendentside vastu. Siiani ilmnes just sel perioodil, nendele pidurdavatele teguritele vaatamata, proosakirjanduse edasimineku - kunstimeisterlikkuse kasv ja ka temaatika avarustumine.

Viies viisaastak püstitas nõukogude rahvale uued ülesanded: tõsta nõukogude rahva teadlikkust ning võidelda kõige negatiivse ja pehkinu vastu, mis takistab edasiminekut.

See leiab kajastamist ka kirjanike loomingus. Kirjani-

kud püüavad aidata inimeste teadvusest välja juurida mitmesuguseid igandeid, nagu bürokratism, egoism jne.

Suurt tähelepanu pööravad kirjanikud eesti töörahva elu ja võitluse kujutamisele minevikus. Ilmuvad ulatuslikud minevikku käsitlevad teosed romaanižanris /J.Madariku "Vabariik", A.Hindi "Tuuline rand", E.Krusteni "Noorte südamed"/. Neis kajastub eesti proosakirjanduse ideeline ja kunstiline kasv juba täie selgusega.

Kui sõjajärgsel perioodil käsitleti eesti proosakirjanduses nii jutustuse kui ka romaanivormis küll tööliste elu minevikus ja olevikus ning kollektiviseerimisliikumist maal, siis intelligentsi elu käsitlemine oli täiesti vaeslapse osas kuni 1955.aastani. 1955.a. ilmus Johannes Semperi romaan "Punased nelgid". See on romaan eeskätt just intelligentsi elust. Romaan annab läbilõike eesti haritlaste diferentseerumisest ning tema kasvuprotsessist ajaloolise juunipöörde päevil.

x

Eesti proosakirjanduses moodustab nõukogude kirjanike looming täiesti uue etapi. Eesti nõukogude proosakirjanike parimad tööd on hinnatavaks panuseks kogu NSV Liidu rahvaste proosakirjanduses. Nende teoste tutvustamiseks üleliidulises ulatuses on vene keelde tõlgitud A.Jakobsoni, A.Hindi, E.Männiku, R.Sirge, O.Toominga, J.Smuuli, H.Leberechti jt. teoseid.

x

Tähelepanдав koht eesti nõukogude kirjanduses kuulub draamakirjandusele. Eesti draamakirjanduse arenemine toimus peamiselt sõjajärgsetel aastatel ning on tihedalt seotud sotsialistliku ülesehitustöö edusammudega Eesti NSV-s.

Eesti teatrid olid sõjajärgsetel aastatel raskes seisukorras kaasaegseid sündmusi käsitlevate näidendite puudumise tõttu. Oli vaja näidendeid, mis oleksid tugevdanud sidet elu ja lavakunsti vahel, mis oleksid käsitletud nõukogude teatrikülastajat erutavaid küsimusi.

Kõige väljapaistvamaks kujuks eesti nõukogude draamakirjanduses kujunes sõjajärgsetel aastatel August Jakobson. A. Jakobsoni dramaatiline jutustus "Elu tsitadellis" /1946/, on üks v silmapaistvamaid teoseid eesti draamakirjanduses üldse. Eesti proletariaadi kangelaslikule võitlusele oma rahvusliku kodanluse vastu on pühendatud A. Jakobsoni järgmine näidend - "Võitlus rindejooneta".

Jakobsoni näidendites leidis käsitlemist ka rahvamajanduse ülesehitamise probleem ja nõukogude asutuse juhtiva töötaja kuju (näidendis "Rooste").

Eesti kalurite elu sõjajärgsetel aastatel kujutas A. Hint oma näidendites "Tagaranna meeste kalakuunar" ja "Kuhu lähed, seltsimees direktor?"

1949. a. ilmuvad esimesed kollektiviseerimist kujutavad näendid - J. Semperi "Murrang" ja A. Jakobsoni "Meie elu".

Kõik sõjajärgsetel aastatel kirjutatud näendid puudutasid eesti rahva elu sotsialistliku ülesehitustöö perioodil. Kuigi sel perioodil il ilmunud näendid polnud täiesti võrdsed ideelise ja kunstilise väärtuse poolest, oli nende ühiseks jooneks siiski temaatika - nõukogude inimese kujunemine ja arenemine sotsialistlikus ülesehitustöös ja võitluses klassivanelasega.

Eesti nõukogude draamakirjanduses käsitleti ka võitlust rahu ja sotsialismi võidu eest kogu maailmas. Just 1950-ndatel aastatel laieneb sellega meie draamakirjanduse temaatika. Ilmusid A. Jakobsoni näendid "Öö ja päeva piiril" (1950), "Saakalid" (1951), "Kaitseingel Nebraskast" (1952), "Kaotatud paradiis" (1953).

Ka komöödia-žanr tegi 1950-ndatel aastatel esimesi arglikke samme (Mai Talvesti "Sookollid" 1954. a. jt.).

Kuid draamakirjanduse temaatikas leidub siiski veel suuri tühimikke. Kui sõjajärgsetel aastatel käsitleti näidendites kollektiviseerimisliikumist külas, siis on veel nüüd ikka kirjutamata näendid, mis räägiksid neist olulistest muutustest, mida kolhoosikord külasse on toonud. Käsitlemist ootab

ka võitlus sotsialistliku ülesehitustöö plaanide elluviimise eest, raskuste ja puuduste näitamine meie igapäevases elus ja töös.

x

Eesti NSV kirjanduselu juhib Eesti NSV Kirjanike Liit. Kirjanike Liidu liikmeskond on 1945.aastast kuni 1958.aastani kasvanud rohkem kui kahekordseks (1945.a. oli Kirjanike Liidul 34 liiget, 1955.a. - 56 liiget¹, 1958.a. aga juba 74 liiget).²

Eesti NSV Kirjanike Liidu kõige aktuaalsemaks ülesandeks on kirjandusliku järelkasvu ja kirjandusega tegelevate inimeste arvu suurendamine, nende ideoloogiline kasvatamine ning meisterlikkuse tõstmine. Kirjandusliku järelkasvu peamiseks on olnud just viimasel ajal märgatavalt suurenenud noorte hulk, kes teevad esimesi samme kirjanduslikul teel Tallinna ja Tartu noorte autorite koondistes ning asutustes ja koolide kirjandusringides. Suuresti on kirjandusliku järelkasvu arenemisele kaasa aidanud osavõtt kirjanduslikest võistlustest. Ka nende noortega on Eesti NSV Kirjanike Liit teinud mõningat tööd. Neli korda on korraldatud vabariigi noorte luuletajate nõupidamisi, kolm korda vabariigi noorte prosaistide nõupidamisi. Nii noorte luuletajate kui ka noorte prosaistide viimasel nõupidamisel oli 40 osavõtjat. Side ja töö noortega võiks aga olla veelgi tugevam. Eesti NSV Kirjanike Liidu põhikirjas on otsene nõue: iga Eesti NSV Kirjanike Liidu liige on kohustatud kaasa aitama noorte kirjanike loominguks kasvule. Muidugi ei suuda Eesti NSV Kirjanike Liit leida ja kaasa tõmata kõiki noori, kes tahaksid ja oleksid võimelised kirjandusega tegelema. Noortes kirjanduse vastu huvi äratamiseks on

---

¹1950.aasta kohta puudusid Eesti NSV Kirjanike Liidul andmed.

²Eesti NSV Kirjanike Liidu juhatuse aruannete andmetel.

III Kunst.

=====

Sõjajärgsed aastad tähistavad murrangut ka eesti nõukogude kujutava kunsti ja tarbekunsti arengus. "Toimus intensiivselt kujutava kunsti areng. Kunstnike tihe ümbritseva tegelikkusega oli eelduseks, et juba esimestel sõjajärgsetel aastatel nii maalis, graafikas kui ka skulptuuris hakkas tõepäraselt peegelduma rahva pingeline töö taastamisel ja uue elu ehitamisel."¹ Eesti kunstnikud vabanesid formalismi ja estetismi mõjudest ning asusid sotsialistliku realismi teele. Areneb temaatilise maali viljelemine /E.Kitse maal "Massimõrv Tallinna Uuel turul 1905.a.", A.Viidalepa "Fr.R.Kreutzwald rahvaluulet kogumas", E.Okka "Nõukogude Eesti vabastamine", O.Raunami "Eesti punakaartlased Rakvere lähistel 1918.a." jt./. Monumentaalkunsti üheks silmapaistvaks saavutuseks on E.Kitse, E.Okkase ja R.Sagritsa ühistööna valminud laemaal taastatud "Estonia" teatrisaalile.

Portretistidena töötavad I.Kimm, R.Treumann, A.Viidalepp, V.Loik jt.

Suurt tähelepanu on äratanud eesti graafika, kus väljapaistvate meistrite Günther Reindorfi, Ed.Einmani ja Aino Bachi traditsioone jätkavad paljud nõukogude võimu ajal kõrgema kunstialase erihairiduse omandanud noored graafikud: A.Keerend, E.Maisaar, V.Tõnisson, V.Tolli jt.

Väga tähtsa koha omab eesti kunstis rahvuslik tarbekunst, mis on välja kasvanud meie rahvakunsti rikkalikest

---

¹ "Eesti NSV ajalugu", ERK, Tallinn 1957, lk.584.

traditsioonidest. Eesti nõukogude tarbekunst on laialdase tunnustuse leidnud nii vennasvabariikides kui ka väljaspool NSV Liidu piire.

x

Kujutava kunsti lõiku juhib vabariigi kultuurielus Eesti NSV Kunstnike Liit. Viimastel aastatel on Kunstnike Liidu liikmeskond tublisti kasvanud. Kui 1955.a. kuulus Kunstnike Liitu 169 kunstnikku, siis 1958.aastal oli Kunstnike Liidu liikmeteks juba 214 kunstnikku¹, kellest enamuse moodustavad nõukogude korra tingimustes kunstialase erihariduse omandanud noored.

Ka kunsti propageerimine on mõnevõrra paranenud. Tallinnas on viimastel aastatel korraldatud personaalnäitusi /E.Einmanni, R.Sagritsa, E.Kitse, A.Janseni, vendade Burmannite, Ed.Viiralti jt./. Tallinlasi on tutvustatud ka vennasvabariikide kunstinäituste eksponeerimisega. Kui pealinlasi on suhteliselt hästi tutvustatud kunstiloominguga, siis maa-rajoonides toimuvad näitused väga harva ja koosnevad peamiselt reproduktsioonidest. Näiteks 1954.a. toimusid reproduktsioonide näitused ainult Aruküla, Raasiku, Rapla ja Kohila kultuurimajades ning kolhoosides "Uus Elu" ja "Tee Kommunismile". Samal aastal toimusid originaalide näitused Kohtla-Järvel ja Kiviõlis.

1955.a. toimusid reproduktsioonide näitused Kuusalu, Kadrina, Keila ja Järvakandi tehaste kultuurimajades. Originaalide näitused toimusid 1955.a. Tallinna Miinisadamas, Tallinna

---

¹ Eesti NSV Kunstnike Liidu juhatuse aruannete andmetel.

Ohvitseride Majas, Viktor Kingissepa nimelises Faberi- ja Tselluloosikombinaadis ning Tallinna Vineeri- ja Mööblivabrikus.

1957.a. toimusid näitused Kingissepas, 1958.a. aga Kihnu saarel¹.

Peamiseks põhjuseks, miks maa kultuurimajades korraldatakse reproduktsioonide näitusi, on see, et kultuuri- ja rahvamajade saalides pole kunstiteoste väljapanemiseks vajalikke seadeldisi.

Ka vabariigi ajakirjandus teostab kunsti populariseerimist väga lünklikult. Ometi on just tihe kontakt rahvaga nõukogude kunsti loominguline allikas.

Kahjuks ei ole Tallinna ja vabariigi tööstusettevõtted veel kuigi laialdaselt kasutanud meie tarbekunstnike abi oma töös. Tallinna mööblitööstused valmistavad veel ikka inetut ja väikekorterite jaoks liiga massiivset mööblit, kuigi tarbekunstnike poolt kavandatud ajakohase mööbli näidiseksemplarid võiksid leida kasutamist ka masstoodangus.

IV Kirjastustegevus.

=====

Nõukogude ühiskonnas on kultuuri arengus väga tähtis koht raamatul. Raamat relvastab nõukogude lugejat ideelis-poliitiliselt, tutvustab teda sotsialismi ülesehitamise kogemuste ja teaduse saavutustega, laiendab tema silmaringi. Nõukogude Liidus pole niisugust rahvast, kes ei kirjastaks raamatuid oma emakeeles.

---

¹ Kunstifondi vabariikliku osakonna aruannete andmetel.

Eesti NSV-s töötas sõjajärgsel perioodil /kuni 1950.aastani/ 4 väikest erialase profiiliga kirjastust - RK "Politiiline Kirjandus", RK "Ilukirjandus ja Kunst", RK "Teaduslik Kirjandus" ja RK "Pedagoogiline Kirjandus". 1950.aastast alates töötab vabariigis üks kirjastus - Eesti Riiklik Kirjastus, asukohaga Tallinnas. Eesti Riiklik Kirjastus moodustati ülalnimetatud kirjastuste ühendamise teel. Ühendamine oli igati õigustatud. See võimaldas paremini tööd organiseerida nii kirjastuses endas kui ka vabariigi trükibaasis. Endiste erialase profiiliga kirjastuste asemel moodustati Eesti Riiklikus Kirjastuses erialased toimetusesakonnad, arvult 7.

Aasta-aastalt tõusis ka kirjastatavate raamatute arv. Kui 1945.a. ilmus 535 nimetust ja 1950.a. 942 nimetust, siis 1956.a. ulatus nimetuste arv juba 1023-le¹. Kasvasid ka raamatute tiraažid: 4366 tuhandelt eksemplarilt 1945.a. 5956-le tuhandele eksemplarile 1956.a.².

Kunagi varem ei ole ka Eestis raamatutel olnud nii laia lugejate ringi nagu praegu.

Üheks suurimaks saavutuseks kirjastustegevuses on marksismi-leninismi klassikute teoste kättesaadavaks tegemine eesti lugejale emakeeles. Keskseks sündmuseks sel alal on V.I.Lenini teoste /35 köidet/ eestikeelse väljaande lõpuleviimine 1956.a.

Aastail 1940-1954 on Eesti NSV-s välja antud 106 marksismi-leninismi klassiku teost, kogutiraažiga 1.103.280 eksemplari.

---

¹ Eesti Riikliku Kirjastuse aruannete andmetel.

² Sealsamas.

Eesti NSV-s kirjastatud raamatute jagunemine
erialade järgi /protsentides/¹.

Kirjanduse liik	%
Poliitiline kirjandus	20,0
Teaduslik kirjandus	8,4
Pedagoogiline kirjandus	17,1
Ilukirjandus	24,4
Lastekirjandus	6,3
Põllumajanduslik kirjandus	12,0
Populaarteaduslik kirjandus	8,8
Spordikirjandus	3,0

Ülaltoodud tabelist nähtub, et protsentuaalselt on Eesti Riikliku Kirjastuse poolt väljaantud raamatute hulgas esikohal poliitiline kirjandus, ilukirjandus ja pedagoogiline kirjandus.

Eesti Riiklik Kirjastus on suure töö ära teinud marksismi-leninismi klassikute teoste kättesaadavaks tegemisel eesti lugejale.

Teadusliku kirjanduse väljaandmise osas võib Eesti Riiklikule Kirjastusele õigustatult pretensioone esitada. Teadusliku kirjanduse väljaandmisel esinevad raskused tulenevad peamiselt tööprotsessi pikkusest. Kui näiteks mõnda populaarteadusliku kirjanduse hulka kuuluvat aktuaalset raamatut või brošüüri on võimalik kirjutada või tõlkida ja toimetada suhteliselt lühikese aja jooksul, siis mõne Eesti Riikliku Kirjastuse poolt plaani võetud kapitaalse teadusliku väljaande

¹ Eesti Riikliku Kirjastuse aruannete andmetel.

lugeja ette viimine on palju komplitseeritum ülesanne. Eesti Riikliku Kirjastuse praktikas on esinenud juhtumeid, kus plaani võetud teaduslik väljaanne jääb ilmumata ja tuleb hiljem plaanist maha võtta, kuna pikaajalise tõlkimis- ja toimetamisprotsessi käigus on teadus ja elu sedavõrd kiirel sammul edasi läinud, et originaalkeeles on ilmunud sellelt teadusalalt juba uus teos /näiteks NSV Liidu TA väljaandel ilmunud NSV Liidu ajalugu I/.

Pedagoogiline kirjandus /peamiselt just üldhariduslike koolide õpikud/ moodustab küllaltki suure protsendi Eesti Riikliku Kirjastuse kogutoodangust. Koostöös Eesti NSV Haridusministeeriumiga on Eesti Riikliku Kirjastuse üldhariduslike koolide õpikute toimetuse teinud viiendal viisaastakul küllaltki suuri edusamme. Kui kuni 1953.aastani figureeris õpikute plaanis ainult 12 originaalõpikut, siis 1958.a. plaanis oli juba ligi 30 originaalõpikut, sealhulgas 4 originaalset võõrkeeleõpikut.¹ Muidugi pole kõik need õpikud kaugeltki vigadeta. Ka õpetajate poolt on tulnud mitmeid ettepanekuid just algklasside emakeele lugemikkude palade valiku suhtes. Nimetatud õpikute autoritele ja Eesti NSV Haridusministeeriumi õpikute osakonnale on tehtud ettepanek kasutada algklasside lugemikes jutustavaid palu Eesti NSV ajaloo sündmustest.

Eesti Riikliku Kirjastuse üldhariduslike koolide õpikute toimetuse tööle tuleks kindlasti suureks kasuks, kui tegelikud õpetajad veelgi innukamalt teeksid ettepanekuid originaalõpikute kohta.

1 Eesti Riikliku Kirjastuse aruannete ja plaani andmetel.

Ilukirjanduse väljaandmine on teinud Eesti NSV¹s tohuid edusamme kodanliku korruga võrreldes. Suurt tähelepanu on Eesti Riiklik Kirjastus pööranud eesti kirjanduse klassika kirjastamisele. Näiteks Ed.Vilde teoseid on kuni 1957.a. kirjastatud 50 korral kogutiraažiga 792 tuhat eksemplari, "Kalevipoega" on kirjastatud 3 korda, kogutiraažiga 70,2 tuhat eksemplari.¹

Vene kirjanduse klassikuid on Eesti Riiklik Kirjastus sõjajärgsetel aastatel kirjastanud 114 nimetust, nõukogude rahvaste teoseid /ilukirjanduslikke/ 85 nimetust.²

Välismaa autorite teoseid on eesti keeles ilmunud /kuni 1956.aastani/ 131 nimetust, 19 keelest tõlgituna.³

Ka eesti kirjanduse paremad teosed on leidnud endale lugejaskonna väljaspool meie vabariigi piire. Teistes liiduvabariikides on eesti ilukirjandust välja antud 97 nimetus 16 erikeeles.⁴ Välismaal on eesti ilukirjandust kirjastatud 40 nimetust 13 eri keeles.⁵

---

¹ Eesti Riikliku Kirjastuse aruannete andmetel.

² Sealsamas.

³ Sealsamas.

⁴ Sealsamas.

⁵ Sealsamas.

Lastekirjanduse toimetuse on teinud tänuväärset tööd laste- ja noorsookirjanduse propageerimisel. Eesti Riikliku Kirjastuse lastekirjanduse toimetuse töötajad on esinenud Tallinna ja Haapsalu linna- ja lasteraamatukogude poolt korraldatud noorte lugejate kokkutulekutel, Tallinna raamatukauplus nr.1 poolt lugejatega korraldatud kirjandushommikutel, samuti ka raadios lasteraamatu nädala puhul.

Eesti Riikliku Kirjastuse poolt välja antud ilu- ja lastekirjandus.¹

Aastad	Nimetuste arv	Kogutiraaž /tuh./	Keskmine tiraaž /tuh./
1945	68	494,3	7,3
1950	116	1069,5	9,2
1955	118	1710,0	14,5

Võrreldes ülaltoodud tabelit Eesti Riikliku Kirjastuse poolt välja antud originaalse ilu- ja lastekirjanduse kirjastamise tabeliga, näeme, et juba esimesel sõjajärgsel aastal moodustasid originaalteosed ligi 50% välja antud u ilu- ja lastekirjanduse nimetuste arvust. Sealjuures on originaalide eneste arv ajavahemikus 1945-1957 kasvanud ligikaudu kahekordseks.

Eesti Riikliku Kirjastuse väljaandel ilmunud originaalne ilu- ja lastekirjandus²

Aastad	Nimetuste arv	Tiraaž /tuh./
1945	31	201,2
1950	36	202,0
1955	47	692,0
1957	60	955,0

¹ Eesti Riikliku Kirjastuse aruannete andmetel.

² sealsamas

Suurt tähelepanu on pööratud ka raamatute kaunile välimusele. Kui esimesel sõjajärgsel viisaastakul ilmusid pea-aegu kõik raamatud brošeerituna ja enamikus ilma siseillustatsioonideta, siis viiendast viisaastakust peale muutus Nõukogude Eesti raamatu välimus suuresti. Juba 1950.a. Moskvas toimunud eesti kunsti ja kirjanduse dekaadil tõsteti esile mitme raamatu kujunduslikku külge. Jõudsasti arenes viiendal viisaastakul eesti raamatugraafika. Ehkki ka viimastel aastatel on esinenud halle ja väheütlevaid kaanejooniseid /P.Kuusbergi romaanile "Müürid" ja reale noorsoo raamatutele sarjast "Seiklusjutte maalt ja merelt"/, sammub eesti nõukogude raamatu kujunduslik külge siiski ilu ning kunstipärasuse poole.

Nii 1956.a. Moskvas kui ka Helsingis toimunud eesti raamatunäitusel avaldati tõsist tunnustust eesti nõukogude raamatu kujunduslikule küljele.

Kuigi Eesti NSV-s kirjastatavate raamatute, eriti ilukirjanduse tiraažid on väga suured /30.000-40.000/ ei jätku raamatuid kaugeltki mitte kõigile soovijatele. Vabariiklik Raamatukaubanduse Peavalitsus suunab Tallinnas müügile 43,34% Eesti Riikliku Kirjastuse toodangust, seega langeb vabariigi teistele linnadele ja asulatele ainult 52,66%¹, mis ei suuda lugejaid kaugeltki rahuldada.

---

¹ Vabariikliku Raamatukaubanduse Peavalitsuse kaubandusosakonna aruannete andmetel.

4. Teater ja kino. Kultuurmassiline töö.

I. Teater.

Sõda ja fašistlik okupatsioon jätsid rasked jäljed eesti teatriellu. Suur osa teatrihooneist, nende hulgas ka "Estonia", olid purustatud, teatrikollektiivid aga olid laiali pillatud.

Raskustele vaatamata alustasid Tallinna teatrid oma tööd kohe pärast pealinna vabastamist. Üheks esimeseks mureks oli ruumide saamine "Estonia" teatrile.

Juba 1944.a. sügisel avas "Estonia" teater oma esimese sõjajärgse hooaja kino "Gloria Palace'i" ruumides. Hooaja avaetenduseks oli A.Kitzbergi näidendi "Enne kukke ja koitu" uuslavastus. Sel hooajal pakkus "Estonia" teater teatrikülastajatele veel K.Simonovi näidendi "Vene inimesed", P.Tšaikovski ooperi "Jevgeni Onegin", I.Kalmáni opereti "Silva".

Tallinna Riiklik Draamateater tõi esimesel hooajal lavale H.Ibseni "Nora", A.Kitzbergi "Kauka jumala" ja "Libahundi", B.Shaw'i "Pygmalioni" ja H.Anto "Merepojad".

Alates järgmisest hooajast, s.o. 1945.aastast, jõudis Tallinna teatri elu juba enamvähem normaalsesse roobas-tesse. RT "Estonia" andis sel hooajal 14 uuslavastust. Riiklik Draamateater andis 1945.a. ka juba 9 uuslavastust.¹

1946. ja 1947.aastal toimus Tallinna teatrielu elavnemine. 1948. ja 1949.aastal toimus üleminek nõukogude kaasaegse näitekirjanduse süstemaatilisele tutvustamisele teatripublikule. Repertuaaris olid nõukogude näitekirjandusest K.Simonovi "Vene küsimus", "Päevad ja ööd", N.Pogodini "Kremlis kellad", V.Katajevi "Valendab üksik puri", N.Virta "Hukkamõistetute vandenõu", J.Semper "Murrang", A.Jakobsoni "Elu tsitadellis", "Võitlus rindejooneta",

---

¹Eesti NSV Teatri- ja Muusikamuuseum, 1944/45.a. teatrihooaja ülevaade.

"Kaks leeri", Ilja Ehrenburgi "Lövi linnaväljakul", A.Hindi "Kuhu lähed, seltsimees direktor?". Maailma ja eesti klassikast lavastati W.Shakespeare'i "Othello", "Hamlet" ja A.H. Tammsaare "Põrgupõhja uus Vanapagan".

1948.aastal alustas Tallinnas tööd Riiklik Vene Draamateater. "Lühikese aja jooksul võitis noor teater küllastajate suure poolehoidu, mis iga aastaga pidevalt on kasvanud."¹

Tallinna Riikliku Vene Draamateatri repertuaari kuulusid M.Gorki "Jegor Bulõtšov", dramatiseering P.Pavlenko romaanist "Önn", B.Lavrenjovi "Murrang", A.Arbuzovi "Tanja" jt. Eesti näitekirjandusest esitati Ed. Vilde "Pisuhänd", A.Jakobsoni "Kaks leeri" ja "Saakalid".

Suur tähtsus oli sõjajärgsetel aastatel "Estonia" teatri muusikalavastustel eesti nõukogude teatrikunsti arenemises. Väga hea hinnangu osaliseks said ooperite "Tasuleegid", "Traviata", "Jevgeni Onegin", "Tormide rand", "Vürst Igor", "Vabaduse laulik", "Noor kaardivägi", "Don Juan", "Boris Godunov", "Ruslan ja Ludmilla" lavastused, samuti balletid "Punane moon", "Esmeralda", "Luikede järv", "Kalevipoeg". Etendusid ka esimesed nõukogude operetid "Rahutu õnn", "Trembita" jt.

Tallinna teatrite loomingulisi saavutusi hindas kõrgelt ka Moskva teatripublik (1950. ja 1956.a. külalissetendustel eesti kunsti ja kirjanduse dekaadi raamides). Ka Leningradi teatripublik märkis 1954.a. kangelaslinnas toimunud külalissetenduste põhjal üksmeelselt "Estonia" teatri kollektiivi võimete ja lavastuste kõrget kunstilist taset.

Tallinna Riikliku Draamateatri kollektiiv täienes 1953.aastal Moskva Lunatšarski-nimelise Teatriinstituudi lõpetanud Eesti stuudio noorte näitlejatega. Noored luna-

---

¹L.Rajala "Eesti nõukogude teatrikunsti uutele saavutustele", "Eesti Nõukogude Teater" I, Tallinn 1954, lk. 9-10.

tšarskilased töid Moskvast Tallinna teatripublikule külastiks mitmed stuudio diplomitööna valminud uuslavastused (Beaumarchais' "Figaro pulm", Jakobsoni "Võitlus rindejoo- neta", Kaverini "Kaks kaptenit", Gorki "Barbarid", Simo- novi "Noormees meie linnast").

Kuni 1949.aastani töötas Tallinnas Riiklik Noorsootea- ter, kes teenindas peamiselt kooliealist noorsugu. Seoses teatrivõrgu ümberkorraldamistega aga likvideeriti Riiklik Noorsooteater. See jättis pealinna teatriellu noorsoo tee- nindamisel suure lünka, kuigi noorsoo teenindamisel üles- anded pandi teistele Tallinna teatritele. Need jätsid aga noorsoo teenindamise täiesti vaeslapse ossa, väljaarvatud mõned üksikud katsetused ("Estonias" ballett "Dr. Aibolit" ja lasteoper "Külmataat").

Väga rasketes tingimustes töötas ka Eesti Vabariiklik Nukuteater - meie noorimate teatrikülastajate huviobjekt. Kindlat statsionaari omamata suutis Eesti Vabariiklik Nuku- teater ometi pakkuda mudilastele haaravat ja ka õpetlikku meelelahutust. Alles 1954.a. sai Eesti Vabariiklik Nuku- teater oma statsionaari.

RAT "Estonia" suurtest loomingulistest edusammudest sõjajärgsel perioodil kõnelevad kujukalt juba need kõrged autasud (Stalini preemiate määramine "Jevgeni Onegini", "Tormide ranna" ja "Vabaduse lauliku" lavastusele), mis neil aastatel määrati nii kogu teatrikollektiivile kui ka kollektiivi üksikutele liikmetele.

Silmas pidades V.Kingissepa nimelise Tallinna Riikliku Draamateatri teeneid eesti teatrikunstis arendamisel, andis Eesti NSV Ministrite Nõukogu Tallinna Riiklikule Draama- teatritele akadeemilise teatri nimetuse. 1956/57.a. hooajal möödus ühtlasi ka 40 aastat Tallinna Riikliku Draamateatri aluste rajamisest. Draamateater on nõukogude korra aastail läbi teinud suure loomingulise kasvu ning on kujunenud kindla loomingulise palgega nõukogulikult teatrikollektiiv-

viks. Selle 40 aasta jooksul on Draamateater kandnud paljusid nimesid, ka on tal olnud suur näitlejate voolavus: paljud nimekad näitlejad on siit oma lavategevust alustanud ja siis hiljem mujale siirdunud. Paljud aga on Draamateatrisse tulnud väljastpoolt küpsete kunstnikena. Paljudes varasemates Draamateatri lavastustes on lokanud igasugused "modernsed" ideed, kuid need möödusid kõik kergete haigustena, püsivamaid jälgi jätmata. Just rahvalikkus ja realism on olnud need püsiva väärtusega traditsioonid, mis on 40 aasta jooksul Draamateatrit kandnud.

X

Tallinna teatrielu tõusujoont sõjajärgsetel aastatel iseloomustas eesti nõukogude teatri püüe olla lahutamatus seoses rahva võitlusega sotsialismi ülesehitamise eest Eesti NSV-s, kasvatada nõukogude inimesi kunstirelvaga võitluses mahajäämuse ja kõige iganenu vastu.

Eesti nõukogude teatri tõusujoont iseloomustavad ka järgmised arvulised näitajad Tallinna teatrite kohta¹:

Aastad	Etenduste arv	Küllastajate arv
1946	637	201.000
1951	1613	368.300
1955	1778	595.000

Võrdluseks peab märkima, et "...kodanlikus Eestis oli kõigi kutseliste ja poolkutseliste-isetegevuslike teatrite küllastajate arv aastas kokku keskmiselt 400.000".²

¹Eesti NSV Kultuurimisteeriumi aruannete andmetel.

²L.Rajala "Eesti nõukogude teatrikunsti uutele saavutustele", "Eesti Nõukogude Teater", Almanahh I, Tallinn 1954, lk. 11.

Hoolsa repertuaarivalikuga on tõusnud ka teatrite kunstiline tase. Siiski ei ole ka vabariigi juhtivates teatrites (näiteks RAT "Estonias" "Pajatsiite" ja "Nikita Veršiniini" lavastused) alati vajalikul kunstilisel kõrgusel ega leia teatriküllastajate poolehoidu. Teatriküllastaja nõuab teatritelt üha kõrgema kunstilise tasemega lavastusi. Mida haaravamaid ja kunstiküpsmaid lavastusi suudavad teatrid vaatale pakkuda, seda rahvalähedasemateks elutõe kajastajateks muutuvad nad ise.

II. Kino.

Sõda jättis oma jäljed ka Tallinna kinovõrgule - sõja-aastail hävines 6 Tallinna kino.

Kohe pärast Tallinna vabastamist hakati korrastama säilinud kinosaaled ja -seadmeid. Kino - see kõige rahvalikum kunstiala - asus uuesti rahva teenistusse.

Esimesena Tallinna kinodest avasid oma ukseid 15. oktoobril 1944.a.¹ "Helios" (praegune "Oktoober") ja "Victoria Palace" (praegune "Võit"), demonstreerides filme "Leningrad võitlustules" ja "Noored rändurid".

Kuna sõja-aastail purunenud kinosaalid vähendasid tunduvalt kinode mahutavust Tallinnas, siis avati sõjajärgseil aastail kinod ka mitmetes klubides ja rahvamajas. Nii avati 1945.a. augustis kinod Tallinna Paberikombinaadi ruumes, Mereklubis ning Tallinna Vineeri- ja Mööblivabriku rahvamajas.²

Viiendal viisaastakul ehitati Tallinnas kinoteater "Pirita" ja vabariigi suurim (kahe saaliga) kinoteater "Sõprus".

¹"Sirp ja Vasar" nr. 1. 14.oktoober 1944, lk. 5.

²"Sirp ja Vasar", nr. 31, 4.august 1945, lk. 8.

Siiski ei rahulda ka praegused olemasolevad kinosaalid ja -seadmed linna elanike järjest kasvavaid kultuurilisi vajadusi. Kinokülastajate arv Tallinnas kasvab pidevalt.

Tallinna kinoteatrite külastatavus sõjajärgsetel viisaastakutel.¹

Aastad	Külastatavus
1946	1.800.000
1950	2.800.000
1956	6.100.000

Sõjajärgsetel aastatel loodi ka Tallinna Kinostuudio. Nõukogude korra taaskehtestamine Eestis kõrvaldas kõik objektiivsed takistused rahvusliku kinokunsti arenemisteelt. Kolm esimest eesti kunstilist filmi ("Elu tsitadellis", "Valgus Koordis" ja "Andruse õnn") valmisid Leningradi kinostuudio, "Lenfilmi" tehnilisel baasil ja kaasabil. Eesti NSV-s puudus selleks vajalikud kogemused, kaader ja tehnilised võimalused.

Tallinna Kinostuudio esimese iseseisva kunstilise filmina valmis kontsertfilm "Kui saabub õhtu".

Valusaks küsimuseks eesti nõukogude kinokunsti arengus on aga rahvusliku kaadri ja stsenaariumide küsimus.

Praegu ei suuda Tallinna kinod (arvult 9, kokku 5736 kohaga²) veel rahuldavalt teenindada Tallinna elanikkonda (256.900 inimest³). Tallinnas annab tunda ka laste jaoks

¹ Eesti NSV Kultuuriministeeriumi aruannete andmetel.

² Sealsamas.

³ Eesti NSV rahvamajandus. Statistiline kogumik. ERK, Tallinn 1957, lk. 27.

spetsialiseeritud kinoteatrite puudumine, nagu need on olemas Moskvas ja Leningradis. See probleem lahendatakse Kultuuriministeeriumi plaani kohaselt 1960.aastaks, kui Tallinn saab piisava arvu kinosid.

Laste teenindamise parandamiseks on Tallinnas praegu võimaldatud kuni 16.a. kooliõpilastele kinoteatris "Pioneer" külastada kõiki kinoseansse kuni kella 20.30-ni lastepiletiga. Samuti on Tallinnas võimalik lunastada pileteid puhkepäevadel toimuvatele lasteseanssidele juba eelmüügi korras laupäeval.

III, Kultuurmassiline töö.

=====

Nõukogude korda iseloomustavaks jooneks on see, et kogu kunst ja kirjandus areneb rahva laialdase kunstilise isetegevuse baasil. Rahva kultuuritaseme tõusu eest võideldes osutab nõukogude võim suurt tähelepanu kultuurmassilise töö organiseerimisele elanikkonna hulgas. Kultuurmassilise töö peamisteks baasideks on kultuuri- ja rahvamajad, klubid ja punanargad.

1956.aastal töötas Tallinnas 16 kultuurimaja ja klubi ning 245 punanurka¹.

Suuremateks klubilisteks asutusteks Tallinnas ja kogu vabariigis on J.Tombi nimeline Kultuurihoone ja Töõnduskooperatsiooni Kultuuribaas. J.Tombi nimelise Kultuurihoone meeskoor on saavutanud teenitud tunnustuse osaliseks ka väljaspool meie vabariigi piire. Ka kultuurihoone naiskoor "Ilo" on saanud arvukatel esinemistel kiitva hinnangu osaliseks. Peale koorilaulu tegelevad kultuurihoone isetegevuslased ka näitekunstiga, kujutava kunstiga, rahvatantsuga jne. Kultuurihoone juures töötavad ka arvukad lasteringid ja rahvapilliorkester. Eriti suure populaarsuse on võitnud kultuurihoone juures töötavad silmkoe- ja tikkimiskursused.

¹ Eesti NSV Kultuuriministeeriumi aruannete andmetel.

massilise töö organiseerimisele. Üksikute isetegevusringide seni küllaltki juhuslikult toimunud töö viidi nüüd kindla plaani alusele. Ringide töö kunstilise taseme tõstmiseks tõmmati isetegevusringide juhtimisele kaasa vilunud instruktorid.

Paralleelselt kunstilise isetegevusega hakati arendama ka poliitmassilist tööd ja tootmistehnilist propagandat. Hakati regulaarselt kaks korda kuus pidama loenguid poliitilistel ja populaarteaduslikel teemadel. Töötajate poliitiliste teadmiste täiendamiseks ja silmaringilaiendamiseks rakendati tööle poliitringid¹.

Tootmistehniliste kogemuste laiendamiseks hakati korraldama vanade tööliste Isoni, Rästa, Juhani jt. kohtumisi noortega². Korraldati ka õhtuid eesrindlike töömeetodite juurutamiseks ning trükiste kvaliteedi arutlusi koos trükikoja toodangu näitusega.³

x

Isetegevuskollektiividest kõige suurem on klubi 48-liikmeline segakoor, mis tuli 1949.aastal ametiühingute väikeste segakooride ülevaatusel Tallinnas kolmandale kohale. Hea esinemise eest 1950.a. üldlaulupeol autasustati koori Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi aukirjaga. Peale segakoori töötab

---

¹ Trükikoja "Kommunist" klubi aruannete andmetel.

² Sealsamas.

³ Sealsamas.

klubi juures naisansambel, meeskvarsett ja keelpilliorkester ning rahva- ja karaktertantsuring, kujutava kunsti ring, deklamatsiooniring ja kirjandusring.

Klubi vokaalsoliste (arvult 5) juhendab RAT "Estonia" ooperisolist, ENSV teeneline kunstnik Aaro Pärn.

Omaette lehekülje klubi tegevuses moodustab 16-liikmeline näitering, mille esimeseks juhiks oli ENSV teeneline kunstnik Lembit Rajala. Praegu juhatab näiteringi RAT "Estonia" näitleja Valter Luts. Näiteringi töö klubis oli asutamise peale väga hoogne. Näiteringi esimesi edusamme tähistab 1947.a. toimunud vabariiklikul kunstilise isetegevuse ülevaatusel saadud diplom. Näiteringi hoolsast tööst ja kunstimeisterlikkuse tõusust annab kõige ilmekama tunnistuse see, et 1954.a. toimunud vabariiklikul kunstilise isetegevuse ülevaatusel tunnistati trükikoja "Kommunist" klubi näitering parimaks isetegevuslikuks näiteringiks vabariigis.

Näiteringi repertuaaris on olnud sellised näidendid, nagu K.Simonovi "Vene inimesed", Rahmanovi "Rahutu vanadus", Korneitšuki "Platon Kretšet", M.Cronini "Jupiter naerab", M.Talvesti "Sookollid" jt.¹ "Kommunisti" klubi näiteringist on võrsunud rea hilisemaid kutselise teatri näitlejaid. Praegune Pärnu teatri "Endla" näitleja Roland Engmann sai äratu- se näitlejakutseks klubi näiteringis töötades.

Trükikoja töötajad ei ole piirdunud ainult isetegevus-

---

¹ Trükikoja "Kommunist" klubi aruannete andmetel.

liku näitekunsti ja muude harrastustega, vaid ka palju praktilisema tööga. Nimelt on kogu lavamehhanism, rekvisiidid ja dekoratsioonid töötajate endi poolt valmistatud. Üheks selliseks lavatöö entusiastiks on klubi lavameister Voldemar Ruubel.

Klubi vokaalsolistid kandsid 1954.a. ette töötusstseeni Meituse ooperist "Noor kaardivägi".

Kõigi isetegevusringide suurimaks ühiseks ürituseks oli Eesti NSV 10.aastapäevaks lavastatud montaaž "Laulev rahvas".

Klubi juures töötavad ka agitbrigaadid. Eduka töö eest omistati klubi agitbrigaadile ELKNÜ Tallinna Linnakomitee poolt parima isetegevusliku agitbrigaadi nimetus ja lauavimpel.

Klubi isetegevusringid on korduvalt esinenud ka maal, trükikoja Šeflusalustes kolhoosides ja Saku Õlletehases.

Trükikoja "Kommunist" klubi šefiks on RAT "Estonia", kes on korduvalt abistanud klubi isetegevusringe vajalike kostüümide ja muuga.

Klubi edukat tööst annavad tunnistust arvukad aukirjad ja auhinnad, nagu "Nõukogude Eesti preemia" 1945-46.a. heade saavutuste eest poliitmassilises töös ja kunstilises isetegevuses; "Nõukogude Eesti preemia" 1947.a. saavutuste eest klubi töös; "Nõukogude Eesti preemia" 1948.a. jne.

Trükikoja "Kommunist" klubi sai 1948.a. ka Ametiühingute Kesknõukogult diplomi heade tulemuste eest poliit- ja

kultuurhariduslikus töös jm.

Need kõrged tunnustused klubi töös on saavutatud ainult tänu innukale osavõtule klubis tegutsevatest ringidest, samuti tänu üksmeelsele tööle klubi juhatuse, ametiühingukomitee ja trükikoja administratsiooni vahel.

Lõppsõna.

=====

Nõukogude valitsus ja kommunistlik partei hoolitsevad pidevalt kõigi nõukogude rahvaste majanduse ja kultuurielu arendamise eest. Ka eesti rahvale avas koostöö Nõukogude Liidu vennalike rahvastega avarad perspektiivid vabariigi majanduse ja kultuuri arendamiseks. Visa ja viljaka töö tulemusena sõjajärgsetel viisaastakutel on Eesti NSV-s õitsele puhkenud sotsialistlik rahvuskultuur.

Suuri edusamme on sõjajärgsetel viisaastakutel tehtud eesti rahvahariduse alal. Nõukogude võimu peamine ülesanne rahvahariduse alal Eesti NSV-s seisis selles, et teha kool kõige laiematele rahvahulkadele kättesaadavaks. Sõjajärgseil aastail on pidevalt kasvanud üldhariduslike koolide ja neis õppivate õpilaste arv. Eesti NSV-s töötavate keskkoolide arv ulatus 1956/57. õppeaastal 120-le. Neist 22 keskkooli, s.o. ¹/₆ vabariigi koolidest, asub Tallinnas.

Rahvahariduse edusammud ei peegeldu mitte üksnes üldhariduslike koolide ja õpilaste arvu kasvus, vaid Eesti NSV koolide õppe- ja kasvatustöö järkjärgulises paranemises.

Tuhanded töötajad said sõjajärgsetel aastatel täiendada oma haridust õhtukeskkoolides, töölis- või maanoorte koolides. Vabariigis töötav tehnikumide ja kesk-eriõppeasutuste võrk valmistab meie rahvamajandusele ja kultuuriasutustele keskeriharidusega spetsialiste. 1955/56.õppeaastal õppis Tallinna tehnikumides ja keskõppeasutustes 6510 õpilast. Vabariigis töötavate kõrgemate õppeasutuste üliõpilaste arv on 1940.a. võrreldes kahekordistunud. Üksi Ed.Vilde nimeline Tallinna Pedagoogiline Instituut on 1947-1957.aastani ette valmistanud ja ellu saatnud 2570 noort õpetajat.

Ainult nõukogude rahvahariduse demokraatlik süsteem suudab õpilasi kasvatada marksistlik-leninliku ideoloogia ja tööarmastuse vaimus, oma kodumaa ja rahva teenimise vaimus. Seoses õpetuse polütehniliseerimise ülesannete ellurakendamisega keskkoolides muutub koolides teostatav õppe- ja kasvatus-töö veelgi laiahaardelisemaks ja mitmekülsemaks. Õppetöökojade arv vabariigi ja eriti Tallinna koolides on kiiresti kasvanud ja nende sisseseade täiustunud. On tööle rakendatud hulk vilunud spetsialiste käsitöö ja kodunduse õpetamiseks.

Eeskujulikud õppetöökojad on Tallinna II, XX ja X Keskkoolis, Tallinna IV Keskkoolis on eeskujulikult sisustatud kodundusklass.

Eesti teadlased on saavutanud märkimisväärset edu põlevkivitöötlemise eesrindliku tehnoloogia väljatöötamise ja uute kõrgekvaliteediliste ehitusmaterjalide loomise alal. Suuri saavutusi on eesti ka põlluviljakuse ja loomakasvatuse produktiivsuse tõstmise küsimuste lahendamisel, geoloogi-

liste uurimiste, tervishoiu ja ühiskonnateaduste alal. Teaduste Akadeemia uute katsebaaside loomisega tootmisrajoonides laieneb eesti teadlaste tööpõld veelgi. On tihenenud ka kontakt vennasvabariikide teadlastega.

Väga tähtsa koha rahvusliku kultuuri arendamises omavad kirjandus ja kunst. Eesti NSV Kirjanike Liidu ja Kunstnike Liidu liikmete arv on sõjajärgsetel aastatel kasvanud peaaegu kahekordseks. Järjest suuremat tähelepanu pöörab Kirjanike Liit kirjandusliku järelkasvu küsimusele. Palju on Kunstnike Liidul aga veel teha kunsti populariseerimiseks laiades rahvahulkades.

Laialdaselt kasutavad Eesti NSV töötajad nõukogude võimu poolt loodud võimalusi enda igakülgseks arendamiseks. Tallinna teatrite külastatavus on aastail 1946-1955 kasvanud peaaegu 2,5-kordseks, kinode külastatavus aga kolmekordseks. Palju aga on Tallinna teatritel ja kinovõrgul teha noorsoo teenindamiseks. Tallinna noored ootavad pikisilmi noorsooteatri ja noortele määratud kinoteatri avamist.

Suuresti on hoogustunud Eesti NSV-s raamatute kirjastamine. Nõukogude Eesti raamat on muutunud seninägematult massiliseks. Viimase viie aasta jooksul on Eesti NSV-s kirjastatud iga aasta keskmiselt 5,6 raamatut inimese kohta. Seega antakse Eesti NSV-s ühe elaniku kohta välja kõige rohkem kirjandust kogu Nõukogude Liidu ulatuses. Ilukirjanduse väga suurtele tiraažidele (kuni 40.000 eksemplari) vaatamata müüakse raamatud läbi sõna tõsisel mõttes paari tunni vältel.

Kuigi Eesti Riiklik Kirjastus on nõukogude korra tingimustes väga palju ära teinud lugejate teenindamise parandamiseks, arendava ajaga sammu pidamiseks oleks töös vaja veel palju suuremat operatiivsust.

Nõukogude Eesti pealinna töötajate kultuurilise teenindamise üldist tõusu sõjajärgsel perioodil iseloomustab kultuurhariduslike asutuste võrgu kasv ja kultuurmassilise töö intensiivistumine. Suure töö on Tallinna klubilised asutused ära teinud kunstilise isetegevuse arendamisel. Kunstilise isetegevuse ringide repertuaar on muutunud mitmekesisemaks ja aktuaalsemaks, on kasvanud ka esinejate meisterlikkus. Ettevõtete ja asutuste kunstilise isetegevuse ringid on osutunud viljakaks uute jõudude kasvulavaks meie kutselistele teatritele.

Nõukogude korra tingimustes tegi eesti rahvas sõjajärgsel perioodil - suuri edusamme majanduslikus ja kultuurilises ülesehitustöös. Vabariigi industrialiseerimise ja põllumajanduse sotsialistliku ümberkorraldamise baasil arenes edukalt ka sotsialistlik kultuur. Eesti rahvale on avatud helge perspektiiv - rahvusliku kultuuri veelgi kiirem edasine areng ja edukas edasiliikumine teel kommunismile.

Töös kasutatud lühendid:

ERK - Eesti Riiklik Kirjastus

TA - Teaduste Akadeemia

KKI-Keele ja Kirjanduse Instituut

TR - Tallinna Riiklik

RT - Riiklik Teater

RAT - Riiklik Akadeemiline Teater

ÜTÜ - Üliõpilaste Teaduslik Ühing

Kasutatud kirjandus ja allikad.
=====

1. Kirjandus.

Eesti NSV rahvamajanduse Statistiline kogumik. ERK, Tallinn 1957.a

Eesti NSV ajalugu. Teine trükk. ERK, Tallinn 1957.

"Eesti nõukogude teater". Almanahh I, Tallinn 1954.

Tallinn. Andmete kogumik. ERK, Tallinn 1957.

N.S. Hruštšov, Kasvatada aktiivseid ja teadlikke kommunistliku ühiskonna ehitajaid. "Rahva Häääl", 19. aprillist 1958.

Seadus Eesti NSV rahvamajanduse taastamise ja arendamise viie aasta plaani kohta 1946-1950.a. "Eesti Bolševik", 1946, nr.14/15.

2. Trükkimata allikad.

Eesti NSV Haridusministeeriumi aruanded koolide töö kohta.

Eesti NSV Kultuuriministeeriumi aruanded kultuurhariduslike asutuste töö kohta.

Eesti Riikliku Kirjastuse aruanded.

Eesti NSV Kirjanike Liidu juhatuse aruanded.

Eesti NSV Kunstnike Liidu juhatuse aruanded.

Kunstifondi vabariikliku osakonna aruanded.

Vabariikliku R₂amatukaubanduse Peavalitsuse kaubandus-
osakonna aruanded.

Ed.Vilde nimelise Tallinna Pedagoogilise Instituudi
riigieksamikomisjoni aruanded.

Trükikoja "Kommunist" klubi aruanded.

3. Perioodina.

"Eesti Bolševik", 1946, nr.14/15.

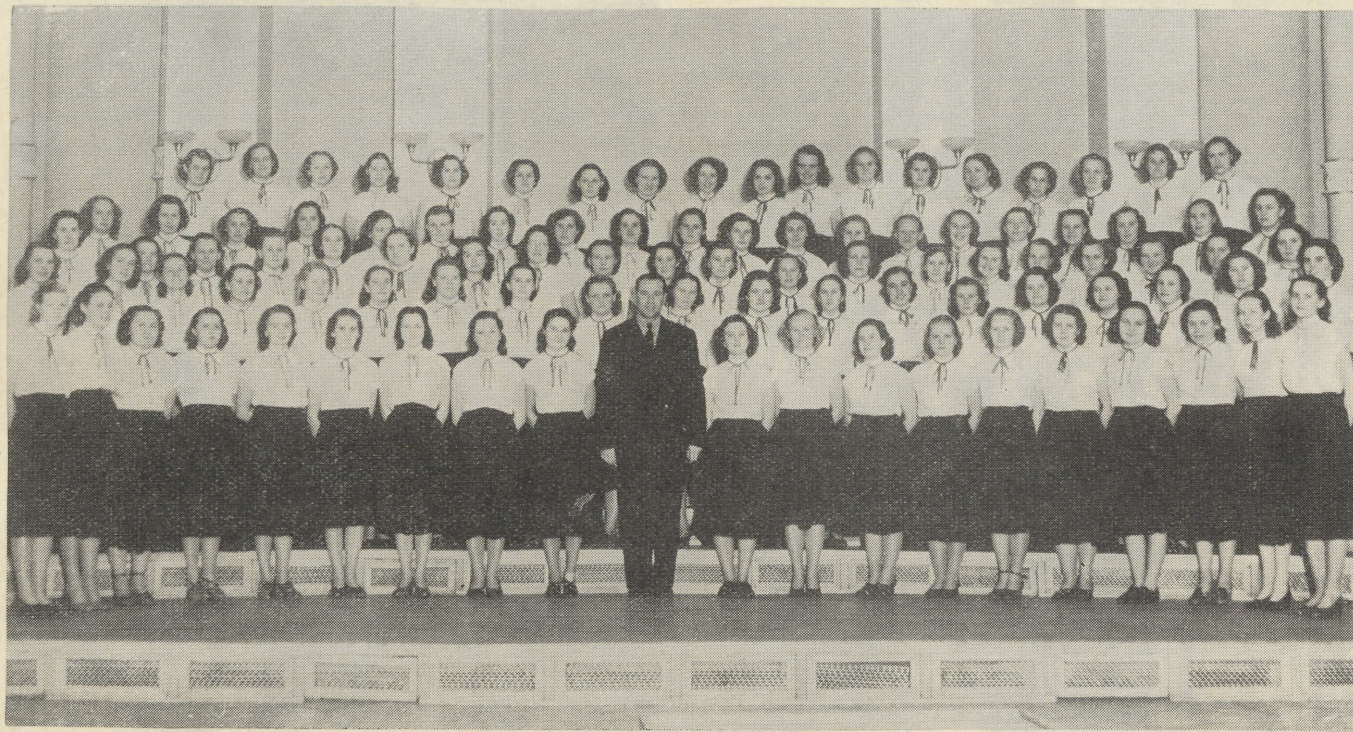
"R₂hva Häääl", 19.aprillist 1958.

"Sirp ja Vasar", nr.1, 14.oktoobrist 1944.

"Sirp ja Vasar", nr.31, 4.augustist 1945.

Ed. Vilde nimelise Tallinna Pedagoogilise Instituudi hoone Tallinnas, Narva mnt. 57.

Ed. vilde nimelise Tallinna
Pedagoogilise Instituudi naiskoor. Juhataja
L. Verlin.

Ed. Vilde nimelise Tallinna Pedagoogilise Ins-
tituudi segakoor. Juhataja A.Kiillaspea.

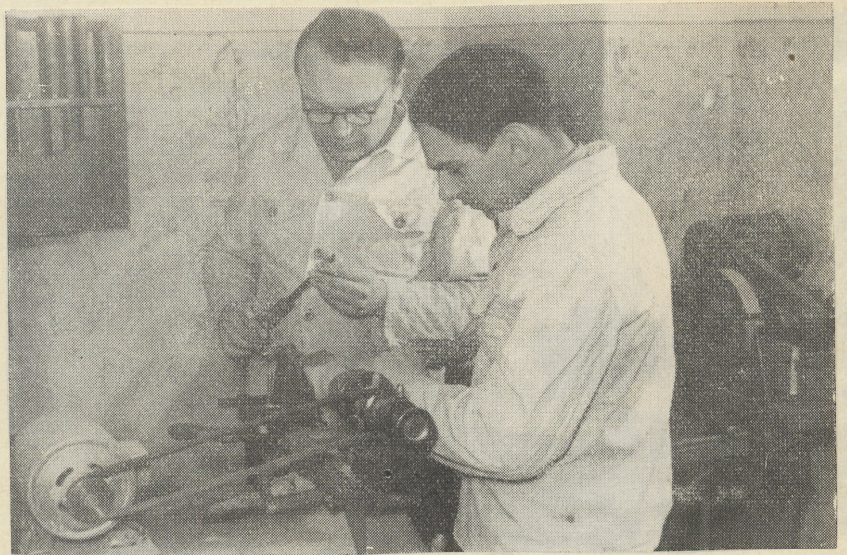
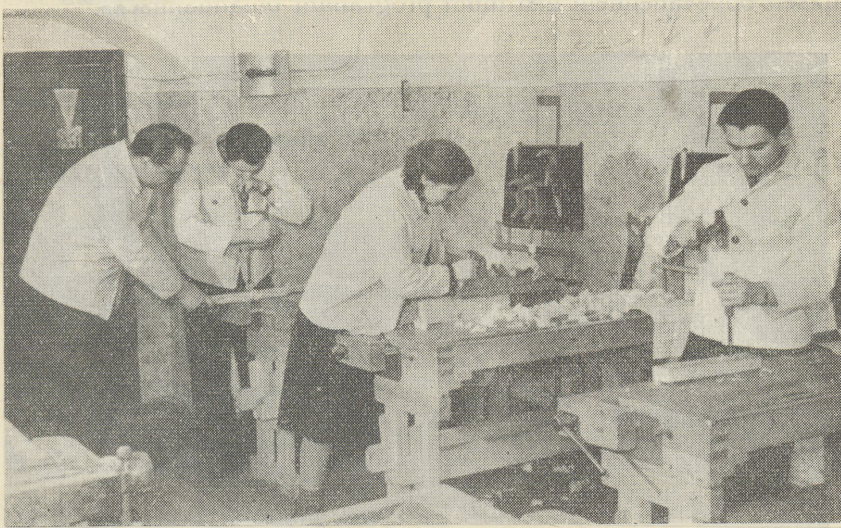
Ed. Vilde nimelise Tallinna Pedagoogilise Ins-
tituudi puhkpilliorkester. Juhataja A.Nõmm.

Ed. Vilde nimelise Tallinna Pedagoogilise
Instituudi rahvatantsurühm.

Rühm Ed. Vilde nimelise Tallinna Pedagoogilise
Instituudi üliõpilasi viljakoristustöödel uudis-
maal (1956.a.).

Tulevased pedagoogid instituudi õppetöökodades.

Ed. Vilde nimelise Tallinna Pedagoogilise
Instituudi üliõpilased õppe-pioneerlaagris.

Ed. Vilde nimelise Tallinna Pedagoogilise Instituudi võrk- ja korvpallurid Balti vabariikide pedagoogiliste instituutide spartakiaadi avadefileel.

Trükikoja "Kommunist" töötaja M.Lauter tegeleb pärast töö-aega klubi raamatukogu korrastamise ja raamatute laenutamise.

Trükikoja "Kommunist" klubi lastering pärast esinemist lastehommikul.

Trükkija „Kommunist“ klubi
segakoor. Juhataja N. Vüres. Solist Leida Sibul.

Trükkisaja "Kommunist" klubi
naisansambel.

Rühm trükikoja „Kommunist” klubi
rahvatantsuringi liikmeid isinemas.

Trükikoja "Kommunist" klubi näiteringi liikmed pärast
M.Talvesti näidendi "Sookollid" esietendust. Taga kes-
kel näiteringi juhataja RAT "Estonia" näitleja Valter
Luts.

S I S U K O R D.

Sissejuhatus	I
1. Kultuurilise ülesehitustöö põhiülesanded sõja- järgsel perioodil	III
2. Rahvahariduse edusammud Eesti NSV-s (neljandal ja viiendal viisaastakul)	1
3. Teaduse, kirjanduse ja kunsti arenemine sõja- järgsel perioodil	19
4. Teater ja kino. Kultuurmassiline töö	39
Lõppsõna	50
Töös kasutatud lühendid	54
Kasutatud kirjandus ja allikad	55
Fotod.	

Lisa:

1. Tallinna 10. Keskkooli kirjanduslik almanahh
2. Trükikoja "Kommunist" klubi 10. aastapäeva tähistamise kava
3. Trükikoja "Kommunist" klubi segakoori 10. aastapäeva tähistamise kontserdi kava.